

LITERARY STUDIES

LS

LITERARY STUDIES

Literary Studies

eISSN: 3062-1690

<https://litstud.com/index.jsp>

Sayı/Issue: 4 (Mart/March 2026)

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Yönetim Yeri ve Adresi / Executive Office and Address

Şafak Mah. 4291. Sok. No: 3/20 07220 Kepez/Antalya,
Türkiye
www.turkisharr.com - <https://dergipark.org.tr/pub/tarr>

İletişim/Communication

literarystudiesinfo@gmail.com

Sayı Editörü / Issue Editor

Doç. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Arş. Gör. Aziz Karabulut – orcid.org/0000-0002-3670-6860
azizkarabulut@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi – Tefsir

*Res.Assist. Aziz Karabulut – orcid.org/0000-0002-3670-6860
azizkarabulut@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology – Department of Exegesis*

Mehmet Aslan – orcid.org/0000-0002-9308-6960
mehmetaslan.8863@gmail.com
Uşak Üniversitesi – <https://ror.org/05es91y67>
İlahiyat Fakültesi – Türk İslam Edebiyatı

*Mehmet Aslan – orcid.org/0000-0002-9308-6960
mehmetaslan.8863@gmail.com
Uşak University – <https://ror.org/05es91y67>
Faculty of Theology – Turkish Islamic Literature*

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ćazim Hadžimejlić – orcid.org/
c.hadzimejlic@alu.unsa.ba
Sarajevo Üniversitesi– <https://ror.org/02hhwg43>
Academy of Fine Art - Sarejevo, Bosna-Hersek

*Prof. Dr. Ćazim Hadžimejlić – orcid.org/
c.hadzimejlic@alu.unsa.ba
Sarajevo University – <https://ror.org/02hhwg43>
Academy of Fine Art - Sarejevo, Bosna-Hersek*

Prof. Dr. Necdet Şengün – orcid.org/0000-0001-85-52-6910–
necdet.sengun@deu.edu.tr
Dokuz Eylül Üniversitesi - <https://ror.org/00dbd8b73>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Prof. Dr. Necdet Şengün – orcid.org/0000-0001-85-52-6910–
necdet.sengun@deu.edu.tr
Dokuz Eylül University - <https://ror.org/00dbd8b73>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Prof. Dr. Raşit Çavuşoğlu – orcid.org/0000-0002-7236-4896–
rasit.cavusoglu@ikcu.edu.tr
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi - <https://ror.org/00dbd8b73>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Prof. Dr. Raşit Çavuşoğlu – orcid.org/0000-0002-7236-4896–
necdet.sengun@deu.edu.tr
İzmir Kâtip Çelebi University - <https://ror.org/024nx4843>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Doç. Dr. Yılmaz Öksüz – orcid.org/0000-0003-3543-4186–
yilmaz.oksuz@ede.edu.tr
Ege Üniversitesi - <https://ror.org/02eaafc18>
Birgivi İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Assoc.Prof., Yılmaz Öksüz – orcid.org/0000-0003-3543-4186–
yilmaz.oksuz@ede.edu.tr
Ege University - <https://ror.org/02eaafc18>
Birgivi Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Doç. Dr. Okan Alay – orcid.org/0000-0003-3065-5705
okanalay@hacettepe.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi - <https://ror.org/04kwvgz42>
Türk Dili

*Assoc. Prof. Dr. Okan Alay – orcid.org/0000-0003-3065-5705
okanalay@hacettepe.edu.tr
Hacettepe University - <https://ror.org/04kwvgz42>
Turkish Language*

Doç. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor

Prof. Dr. Rıfat Atay – orcid.org/0000-0001-8715-3023 -
rifatay@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi-Din Felsefesi

*Prof. Dr. Rıfat Atay – orcid.org/0000-0001-8715-3023 -
rifatay@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology-Philosophy of Religion*

Alan Editörleri / Section Editors

Dr. Mousa Rahimi – orcid.org/0000-0003-3807-1747
musarahimi@atu.ac.ir
Allameh Tabataba'î Üniversitesi- <https://ror.org/02cc4gc68>
Fars Edebiyatı ve Yabancı Diller Fakültesi-Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

*Dr. Mousa Rahimi – orcid.org/0000-0003-3807-1747
musarahimi@atu.ac.ir
Allameh Tabataba'î University- <https://ror.org/02cc4gc68>
Faculty of Persian Literature and Foreign Languages,
Department of Turkish Language and Literature*

Prof. Dr. Fatih Koca – orcid.org/0000-0003-1555-0251
neyzenfatihkoca@yahoo.com
Ankara Üniversitesi - <https://ror.org/01wntqw50>
İlahiyat Fakültesi – Türk Din Musikisi Bölümü

*Prof. Dr. Fatih Koca – orcid.org/0000-0003-1555-0251
neyzenfatihkoca@yahoo.com
Ankara University- <https://ror.org/01wntqw50>
Faculty of Theology – Department of Turkish Religious Music*

Etik Konularla İlgili İletişim Yetkilisi / Address all ethical issues to

Doç. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi - <https://ror.org/01m59r132>
İlahiyat Fakültesi-Türk-İslam Edebiyatı

*Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şahin – orcid.org/0000-0002-2548-211X –
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University - <https://ror.org/01m59r132>
Faculty of Theology-Department of Turkish Islamic Literature*

Bilim Kurulu / Scientific Advisory Board

Literary Studies

eISSN: 3062-1690

<https://litstud.com/index.jsp>

Sayı/Issue: 4 (Mart/March 2026)

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Yahya Kemal Beyitoğlu	Türkçedeki Eş Anlamlı Sözcüklerin Derlem Temelli Kullanım Örüntüleri <i>Corpus-Based Usage Patterns of Synonyms in Turkish</i>	1-18
Ubeydullah İşler	Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid İcrasına Yönelik Bir Eğitim Modeli, Murat Cemalettin Necipoğlu, İstanbul 2025, Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 146 sayfa, ISBN: 978-625-8686-00-5 <i>The Traditional Istanbul Style: An Educational Model for Mevlid Performance, Murat Cemalettin Necipoglu, İstanbul 2025, Dün Bugün Yarın Publications, 1. Press, 146 p., ISBN: 978-625-8686-00-5</i>	19-25

İndeksler/Indexing

 <p>EuroPub Directory of Academic and Scientific Journals</p>	EuroPub Academic and Scientific Journals
 <p>İSAM TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ</p>	TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
 <p>CiteFactor Academic Scientific Journals</p>	Cite Factor
 <p>Academic Resource Index ResearchBib</p>	Academic Resource Index
 <p>SSRN</p>	Tomorrow's Research Today
 <p>ROAD DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES</p>	Directory of Open Access Scholarly Resources

Türkçedeki Eş Anımlı Sözcüklerin Derlem Temelli Kullanım Örüntüleri

Corpus-Based Usage Patterns of Synonyms in Turkish

Yahya Kemal BEYİTOĞLU^{1*}

¹ Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Besni Ali Erdemoğlu Meslek Yüksekokulu, Adıyaman / Türkiye.
Lecturer, PhD, Adıyaman University, Besni Ali Erdemoğlu Vocational High School, Adıyaman / Türkiye.
<https://ror.org/02s4gkg68>, <https://orcid.org/0000-0001-6421-8939>, yahyakemalbeyitoglu@gmail.com

* Sorumlu yazar | Corresponding author

Araştırma Makalesi Süreç

Geliş Tarihi: 06.02.2026
Kabul Tarihi: 10.03.2026
Yayın Tarihi: 20.03.2026

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).
İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Yahya Kemal Beyitoğlu

Yapay Zekâ Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. Yahya Kemal Beyitoğlu

Etik Bildirim

literarystudiesinfo@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2024-
Akdeniz University, Faculty of Theology,
Antalya, 07058 Türkiye

Atıf

Beyitoğlu, Y. K. (2026). Türkçedeki eş anlamlı sözcüklerin derlem temelli kullanım örüntüleri. *Literary Studies*, 4, 1-18
<http://dx.doi.org/10.29228/litstud.89701>

Öz

Eş anlamlılık, sözlüklerde genellikle birbirinin yerine geçebilen sözcükler arasındaki ilişki olarak tanımlansa da dilin canlı kullanımında mutlak bir eş değerlilik nadiren görülür. Bu çalışma, teoride eş anlamlı kabul edilen sözcüklerin günlük hayattaki kullanım örüntülerini ve bu örüntülerin ortaya çıkardığı anlamsal farklılaşmaları, derlem temelli bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada, Sketch Engine platformunda yer alan 4,9 milyar sözcüklük Turkish Web 2020 (trTenTen20) veri tabanından yararlanılmıştır. Seçilen sözcük çiftlerinin kullanım sıklıkları (frekans), eş dizimsel kullanımları (collocational profiles) ve bağlamsal kullanımları (concordance) nicel ve nitel olarak analiz edilmiştir. Bulgular, eş anlamlı olarak bilinen pek çok sözcüğün, aslında farklı anlamsal çevrelerde ve farklı kullanım alanlarında özelleştğini göstermektedir. Örneğin, COVID-19 pandemisinin “mesafe” sözcüğünün anlamsal çevresini (“maske” sözcüğü ile kullanılması gibi) şekillendirdiği ya da “misafir” sözcüğünün güncel sosyo-politik bağlamda (Suriye’deki gelişmelere bağlı olarak) yeni çağrışımlar kazandığı tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan analizler, sözcüklerin birbirinden farklılaştığı eksenleri de ortaya koymuştur. Bu farklılaşmalar; ölçülebilir ve nesnel olan ile manevi ve öznel olan arasındaki ayrım, kurumsal ve politik olan ile bireysel ve duygusal olan arasındaki ayrım, soyut ve bilişsel olan ile somut ve bedensel olan arasındaki ayrım gibi genellikle belirli kavramsal zıtlıklar etrafında şekillenmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, bir sözcüğün kimliğinin sadece sözlük anlamından ibaret olmadığını; o sözcüğün kullanım örüntülerinin, dile ve toplumsal bağlama ilişkin ayırt edici özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türk dili, Eş anlamlılık, Derlem, Derlem dil bilimi, Sketch Engine.

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma, eş anlamlılığın mutlak bir olgudan çok bağlamsal bir yanılsama olduğunu ve derlem temelli yöntemlerin, teoride eş anlamlı kabul edilen sözcüklerin özgün kullanım örüntülerini ortaya çıkarabildiğini iddia etmektedir.
- Çalışma, dil konularının sezgisel olarak bildiği anlamsal farklılıkları, 4,9 milyar sözcüklük devasa bir veri tabanı üzerinden nesnel ve tekrarlanabilir bir yöntemle kantlayarak alan yazınına yöntem bilimsel bir katkı sunmaktadır.
- Bir sözcüğün gerçek kimliğinin, birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerle örülen ilişkiler ağı tarafından belirlendiği ve bu ağın kültürel kodlar taşıdığı ortaya konulmuştur.
- Dilin, toplumsal dönüşümleri anlık olarak kaydederek sözcüklerin anlam çevresini yeniden şekillendiren dinamik bir yapıya sahip olduğu kanıtlanmıştır.
- Eş anlamlı kabul edilen sözcüklerin, birbirinin yedeği değil, farklı bağlamlarda görev yapan araçlar olduğu tespit edilmiştir.

Research Article

History

Received: 06.02.2026
Accepted: 10.03.2026
Date Published: 20.03.2026

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board).
Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement

This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references. Yahya Kemal Beyitoğlu

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. Yahya Kemal Beyitoğlu

Complaints

literarystudiesinfo@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2024-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

Beyitoğlu, Y. K. (2026). Corpus-based usage patterns of synonyms in turkish. *Literary Studies*, 4, 1-18.
<http://dx.doi.org/10.29228/litstud.89701>

Abstract

Although synonymy is generally defined in dictionaries as words that can be used interchangeably, absolute equivalence is rarely seen in the living use of language. This study aims to reveal, using a corpus-based approach, the usage patterns of words that are theoretically considered synonymous in everyday life, and the semantic differences that these patterns give rise to. The research utilized the Turkish Web 2020 (trTenTen20) database, which contains 4.9 billion words and is available on the Sketch Engine platform. The frequency of use, collocational profiles, and concordance of the selected word pairs were analyzed quantitatively and qualitatively. The findings show that many words commonly known as synonyms are actually specialized in different semantic contexts and usage areas. For example, it has been observed that the COVID-19 pandemic has shaped the semantic context of the word “mesafe (distance)” (such as its use in conjunction with the word “mask”), or that the word “misafir (guest)” has acquired new connotations in the current socio-political context (due to developments in Syria). The analyses also revealed the axes along which the words differ from one another. These differentiations are generally shaped around specific conceptual oppositions, such as the distinction between the measurable and objective and the spiritual and subjective, the institutional and political and the individual and emotional, and the abstract and cognitive and the concrete and bodily. In conclusion, this study demonstrates that the identity of a word is not solely defined by its dictionary meaning; its usage patterns carry distinctive characteristics related to the language and social context.

Keywords

Turkish language, Synonymy, Corpus, Corpus linguistics, Sketch Engine.

Highlights

- This study argues that synonymy is more of a contextual illusion than an absolute phenomenon, and that corpus-based methods can reveal the specific usage patterns of words theoretically considered synonymous.
- This study provides a methodological contribution to the literature by demonstrating, using an objective and reproducible method, semantic differences that language speakers intuitively recognize, across a massive database of 4.9 billion words.
- It has been shown that the true identity of a word is determined by the network of relationships it forms with other words with which it is used, and that this network carries cultural codes.
- Language has been proven to be a dynamic structure that instantly records social transformations and reshapes the semantic field of words.
- It has been determined that words considered synonyms are not substitutes for each other, but rather tools that function in different contexts.

Giriş: Eş Anamlılık, Derlem ve Derlem Dil Bilimi

Sözcükler, bir dilin yalnızca temel yapı taşları değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun düşünce dünyasını, kültürel kodlarını ve yaşadığı dönüşümleri yansıtan canlı yapılarıdır. Bu nedenle bir sözcüğün kimliğini, sözlüklerde verilen tanımlar çoğu zaman tam olarak yansıtamaz. Sözcüklerin kimliklerini asıl belirleyen ise dilin akışı içinde girdiği ilişkiler, birlikte kullanıldığı diğer sözcükler ve büründüğü anlamsal rollerdir. Bir sözcüğün bağlamsal kullanım çevresi, söz konusu dil biriminin anlam alanını ve işlevsel özelliklerini ortaya koyan temel belirleyicilerden biridir.

Eş anlamlılık (synonymy) dil bilimi sözlüklerinde, “iki ya da daha çok göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği” (Vardar, 2007: 94), “iki ya da daha fazla dilsel ifadenin anlam bakımından aynı olma veya güçlü benzerlik gösterme durumu” (Bussmann, 2006: 1164) gibi genellikle benzer ifadelerle açıklanmaktadır. Ancak anlam bilimciler, sözcükler arasında tam bir eş anlamlılığın söz konusu olamayacağını, böyle bir durumun iki sözcüğün bütün bağlamlarda birbirinin yerine kullanılabilirse mümkün olabileceğini de ileri sürmektedir (Kamile İmer vd., 2011: 118). Nitekim Aksan, eş anlamlı ya da anlamdaş olarak adlandırılan öğelerin birbirinin tam eşi olduğu anlamına gelmediğini, her dilde görülen eş anlamlılar arasında kimi zaman oldukça büyük, kimi zaman pek küçük anlam farkları olduğunu vurgulayarak bu gibi sözcüklerin aslında “yakın anlamlı” olarak tanımlanmasının daha doğru olacağını savunmaktadır (1974: 1). Hatipoğlu da eş anlamlı sözcükler arasındaki anlam eşitliğinin bütünüyle göreceli olduğunu, matematikteki gibi bir eşitliğin ileri sürülemeyeceğini vurgulamaktadır (1970: 9). Korkmaz’a göre eş anlamlılık, bir dilin kendi sözcükleri arasında olduğu gibi alıntı sözcükleri arasında da görülmektedir ancak dil bilimi açısından anlamca birbirine tıpatıp denk düşen çok az sözcük vardır ve eş anlamlı sözler, genellikle bazı sözcüklerdeki kavram inceliklerinin çeşitli toplumsal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamca birbirlerine yaklaşımlarından oluşmuştur (1992: 55). Zülfiyar ise konuya farklı bir açıdan yaklaşarak dilimizde eş anlamlı sözcük sayısının Türkçeleştirme çabalarıyla ilintili olarak arttığını ve bu sözcüklerin büyük bir bölümünün Türkçe şekillerinin ağır basmasıyla ortadan kalktığını ifade etmektedir (1990: 6-7). Tekin de eş anlamlılık meselesini bu çerçevede ele almakla birlikte Türkçesi varken Arapça veya Farsçasını terk edebilenin her sözcük için mümkün olamayacağını “gebe-hamile”, “eşek-merkep” gibi sözcük çiftlerinden hareketle açıklamaktadır (1997: 113-114).

Tanımlanması noktasında hemfikir olursa da varlığı tartışmalı olan eş anlamlılık, alan yazınında çeşitli yönlerden incelenmiştir. Çalışmaların ise kavramın açıklanması, türleri ve sınıflandırılması, varlığı veya sorunları vb. açılardan genel olarak Türk dilinde eş anlamlılık, belirli sözcükler arasındaki eş anlamlılık, lehçe ya da ağızlarda eş anlamlılık, tarihî bir metin özelinde eş anlamlılık konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, “Türk Dilinde Eş Anamlılık ve ‘Gönül, yürek, kalp’ kelimeleri” (Günay, 2015), “Anlambiliminin Eş Anamlılık Sorunu” (Akçataş & Arı, 2018), “Türkiye Türkçesinde Eş Anamlılık ile İlgili Bazı Sorunlar” (Sarı, 2011), “Dilde Eşanamlılık Var mıdır” (Sav, 2005), “Özbek Türkçesinde Eş Anamlı Eylemlerin Derlem Tabanlı Analizi (Izlamoq, Qidimoq, Axtarmoq, Istamoq Ömeklerinde)” (Ekici, 2023),¹ “Türkiye Türkçesi Ağızlarında ‘Dedikodu’ ile İlgili Söz Varlığının Eş Anamlılık Açısından İncelenmesi” (Yaman, 2021), “Aç Bars Hikâyesinde Bütün, Hepsî, Tam Anamlarına Gelen Kelimelerin Eş Anamlılık Dizilimi” (Uçar, 2016) gibi çalışmalar eş anlamlılığın alan yazınında hangi yönlerden ele alındığı hakkında bir fikir vermektedir.

Anlam biliminin en temel konularından biri olan eş anlamlılığın, teoride iki veya daha fazla sözcüğün aynı anlama gelmesi durumunu ifade ettiği ve geleneksel yaklaşımların; kaygı ile endişe, konuk ile misafir gibi sözcük çiftlerini birbirinin yerine kullanılabilir olarak sunma eğiliminde olduğu söylenebilir.² Fakat dilin günlük hayattaki kullanımı, bu teorik eş değerliliğin oldukça

¹ Ekici’nin çalışması, yöntem olarak (eş anlamlı sözcükleri derlem temelli incelemesi yönüyle) bu çalışmayla örtüşmektedir. Yazar, kendi oluşturduğu 4.597.611 sözcüklü bir veri tabanı ile Özbek Türkçesinde eş anlamlı eylemleri incelemiştir.

² Örneğin Ülkü ve Özcan Yalım’ın *Türkçe’de Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*’nde, okuyucuların bir sözcüğün yerine kullanılabilecek karşılıklar bulabilmeleri için eş/yakın anlamlı sözcük kümeleri oluşturulduğu açıklanmaktadır (1983: 13).

kırılgan olduğunu da göstermektedir. Öyle ki bir konuşur, “kalp ameliyatı” derken doğal olarak “kalp” sözcüğünü seçer ve “yürek ameliyatı” demez, benzer şekilde “yüreksiz adam” ifadesindeki anlamı “kalpsiz adam” tam olarak karşılayamaz. Bu durum, eş anlamlı olarak değerlendirilen sözcüklerin dilin gerçek kullanımında farklı bağlamsal alanlarda özelleştiğini ve bu kullanım alanlarının sınırlarının çoğu zaman belirgin biçimde ayrıştığını göstermektedir.

Geleneksel dil bilimsel yöntemlerin, bu ince anlam ve kullanım farklılıklarını tespit etmede “araştırmacının sezgileri” ve “sınırlı metin örneklemi” şeklinde izleyebileceği iki yol olduğu söylenebilir. Bu durum ise analizlerin öznel olmasına, dilin genel ve güncel kullanım eğilimlerini yansıtmada yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Ancak dijitalleşme ve büyük veri çağının dil bilimine kazandırdığı en önemli araçlardan biri olan derlem dil biliminin (corpus linguistics), bu soruna somut ve nesnel bir çözüm sunduğu görülmektedir. Nitekim milyarlarca sözcükten oluşan devasa metin yığınları (derlemler), sadece dilin teorik yapısını değil, bizzat yaşayan, hâlihazırdaki kullanımını gözlemleme imkânı tanımaktadır.

Derlem dil biliminin bir anlamda ham maddesi olan “derlem” *Güncel Türkçe Sözlük (GTS)*’te, “Bir dilin türlü kullanım alanlarından derlenmiş örneklerinin dil bilgisi ve kuramsal dil bilimi araştırmalarında kullanılmak üzere bilgisayar tarafından okunabilecek biçimde bir araya getirilmiş kümesi; bütünce, korpus.” biçiminde tanımlanmaktadır (TDK *Güncel Türkçe Sözlük*, - Derlem, 2026). Derlem dil bilimi ise doğal dil kullanımlarına dayalı örnekleri alarak dil incelemelerinin yapıldığı hem niteliksel yaklaşımlardan hem de elektronik ortamda işlenmiş metinleri niceliksel yöntemler kullanarak belirli bir dil kullanımına ait sıklık bilgilerini de sunan dil biliminin bir alanı olarak açıklanmaktadır (Atasoy, 2021: 2). Şimşek, son yıllarda derlem dil bilimi özelinde yapılan çalışmalarda “derlem tabanlı yaklaşım”ın metodoloji olarak kabul görmeye başladığını ve yapılan çalışmaların sayısının arttığını ifade etmektedir (2021: 2024).

Bu çalışma, Türkçedeki eş anlamlı sözcüklerin kullanım farklılıklarını, “derlem temelli” güncel bir yöntemle analiz etmeyi amaçlamaktadır. *Sketch Engine* platformu ve bu platformda yer alan *trTenTen20* derlemi aracılığıyla, teoride eş anlamlı kabul edilen³ 10 sözcük çiftinin (çağrı-davet, konuk-misafir, değer-kıymet, doruk-zirve, gezi-seyahat, ara-mesafe, sorun-problem, toplumsal-sosyal, duygu-his, kaygı-endişe)⁴ gerçekte hangi kullanım örüntülerini sergilediği ortaya konulmaya çalışılmakta ve bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki temel araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Çalışmada incelenen eş anlamlı sözcüklerin kullanım sıklıkları arasında belirgin bir fark var mıdır?
2. Bu sözcüklerin birlikte kullanıldıkları sözcükler (eş dizimsel dil birimleri)⁵ ne gibi farklılıklar göstermektedir?
3. Bu sözcüklerin derlem temelli kullanım örüntüleri, toplumun güncel gerçekliği ve kültürel yapısı hakkında ne gibi ipuçları sunmaktadır?

1. Yöntem ve İnceleme: *Sketch Engine* - *trTenTen20* Derlemi ve Eş Anlamlı Sözcükler

Sketch Engine, dilin nasıl çalıştığını anlamak için geliştirilmiş bir araçtır. Algoritmaları, dilde neyin tipik olduğunu, neyin nadir, alışılmadık veya yeni kullanım olduğunu belirlemek için milyarlarca sözcükten oluşan gerçek metinleri (metin korpusları) analiz etmektedir. Bu program ile metin analizi veya metin madenciliği uygulamaları da yapılabilmektedir. *Sketch Engine*; dil bilimciler, sözlük bilimciler, çevirmenler, akademisyenler

Nitekim sözlükteki “kaygı” kümesinde acık, bilseme, düşünce, endişe, kaygı, merak, tasa, teccüs, telaş; “konuk” kümesinde misafir, zair ve ziyaretçi sözcükleri yer almaktadır (1983: 117,125).

³ Çalışmada incelenen sözcük çiftlerinin, sözlüklerde geçen anlamlarından yola çıkılarak (birbiri yerine tanımlanmaları bağlamında) teoride eş anlamlı kabul edildikleri söylenebilir. Örneğin, *GTS*’de “çağrı” sözcüğü “birinin bir yere gelmesini isteme; davet” biçiminde açıklanmış, Arapça kökenli “davet” ise doğrudan “çağrı” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Benzer durum, diğer sözcük çiftleri için de geçerlidir.

⁴ Söz konusu sözcük çiftlerinin örneklem olarak seçilme gerekçeleri çalışmanın “Yöntem ve İnceleme” bölümünde açıklanmıştır.

⁵ Eş dizimlilik, “iki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması” olarak açıklanmaktadır (Kamile İmer vd., 2011: 121).

ve öğrenciler tarafından kullanılmakta ve dünya çapında yayıncılar, üniversiteler, çeviri ajansları ile ulusal dil enstitüleri tarafından tercih edilmektedir. *Sketch Engine*, 100'den fazla dilde 800 kullanıma hazır metin derleminde toplam 1 trilyon sözcük içermekte ve her bir derlem, dilin temsili bir örneğini sağlamak için 80 milyar sözcüğe kadar büyüklüğe sahip olabilmektedir (*Sketch Engine*, 2026a). Program içerisinde yer alan *Turkish Web 2020 (trTenTen20)* ise genel ağdan toplanan metinlerden oluşan bir Türkçe metin derlemidir. Derlem, 4.980.168.485 (4,9 milyar) sözcükten oluşmaktadır. Metinler 2020 yılında indirilmiş ve metin kümesinin %58'ini oluşturan en büyük web alan adlarının örnek metinleri yarı manuel olarak kontrol edilerek düşük kaliteli metin ve spam içeren içerikler kaldırılmıştır (*Sketch Engine*, 2026b).

Bu çalışmada, Türkçede yaygın şekilde kullanılan ve eş anlamlı kabul edilen 10 sözcük çifti (çağrı-davet, konuk-misafir, değer-kıymet, doruk-zirve, gezi-seyahat, ara-mesafe, sorun-problem, toplumsal-sosyal, duygu-his, kaygı-endişe) örneklem olarak seçilmiş ve *Sketch Engine - trTenTen20* veri tabanı aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen on sözcük çifti, belirli ölçütler dikkate alınarak seçilmiştir. Söz konusu ölçütler aşağdaki şekilde sıralanabilir:

1. Yaygınlık ve Sıklık: İncelenen sözcükler, Türkçenin güncel kullanımında yüksek sıklığa sahip insanların gündelik hayatta sıkça karşılaştığı ve genellikle birbirinin yerine kullanma eğiliminde olduğu çiftlerdir. Bu seçim, derlem verilerinde anlamlı ve zengin bir kullanım örüntüsü bulma olasılığını artırmaktadır.

2. Anlamsal Çeşitlilik: Örneklem, farklı anlamsal alanları temsil edecek şekilde çeşitlendirilmiştir. Somut ve soyut kavramlar (ara-mesafe, değer-kıymet), duygusal ve bilişsel durumlar (duygu-his, kaygı-endişe) ve sosyo-politik olgular (konuk-misafir, toplumsal-sosyal) gibi farklı gruplardan çiftler seçilerek eş anlamlılık olgusunun dildeki farklı yansımaları incelenmek istenmiştir.

3. Toplumun Güncel Gerçekliğini ve Kültürel Yapısını Yansıtma Gücü: Seçilen bazı sözcük çiftleri (misafir-konuk, mesafe-ara, gezi-seyahat), toplumsal, kültürel ve politik değişimleri yansıtma gücü en yüksek olan sözcükler arasından belirlenmiştir.

Seçilen sözcük çiftleri incelenirken öncelikle sözcüklerin *GTS*'de geçen temel anlamları verilmiştir.⁶ Ardından sözcüklerin veri tabanındaki kullanım sıklıkları (frekans) ve milyon sözcük başına düşen oranları (IPM) aktarılmıştır. Daha sonra eş anlamlı kabul edilen iki sözcüğün birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerle (collocations) karşılaştırıldığı ve hangisinin hangi sözcükle daha "tipik" bir ilişkisinin olduğunu gösteren, "sözcüklerin karşılaştırmalı kullanım haritaları" sunularak⁷ veriler yorumlanmıştır.

1.1. Çağrı - Davet

Çağrı: Birinin bir yere gelmesini isteme; davet.

Davet: (Ar.) Çağrı.

simple çağrı • 200,504

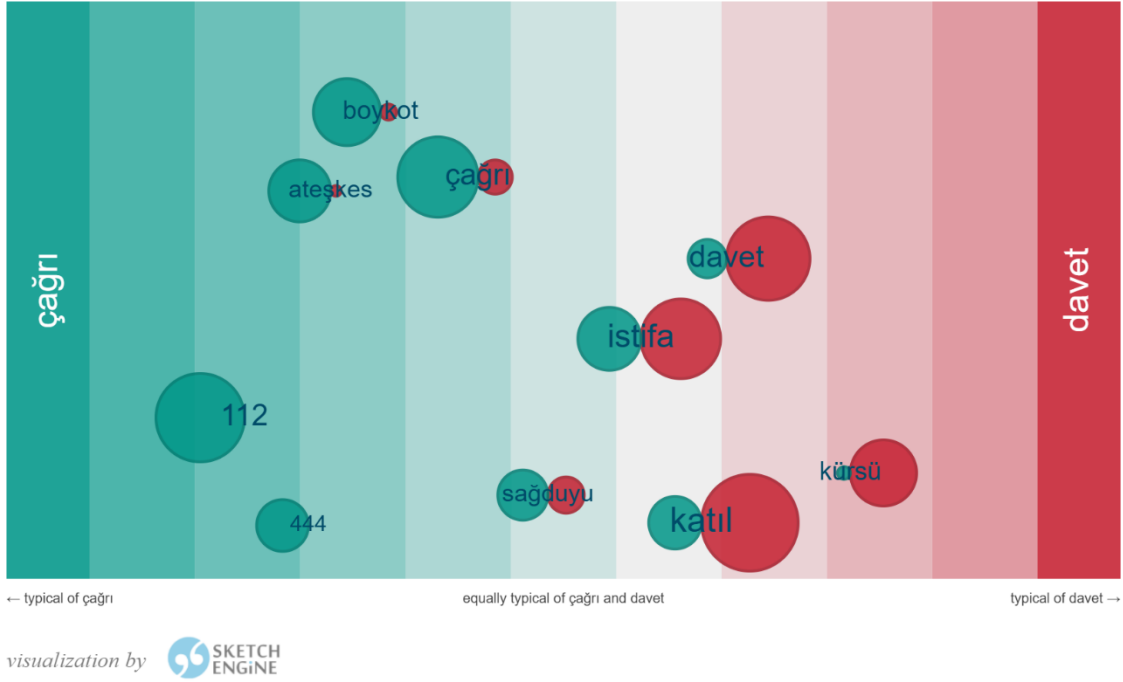
32.62 per million tokens • 0.0033%

simple davet • 512,626

83.41 per million tokens • 0.0083%

⁶ Sözcüklerin anlamları 08.01.2026 - 31.01.2026 tarihleri arasında <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

⁷ Eş anlamlı kabul edilen sözcük çiftleri için kullanılan veriler 08.01.2026 - 31.01.2026 tarihleri arasında <https://app.sketchengine.eu/#dashboard> adresinden alınmıştır.

Resim 1. Çağrı - Davet Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Teoride eş anlamlı kabul edilen çağrı ve davet sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanım açısından belirgin şekilde farklılaştıkları gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, davet sözcüğü (83.41 IPM), çağrı sözcüğüne (32.62 IPM) kıyasla yaklaşık 2.5 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu durum, davet sözcüğünün genel dilde daha yaygın bir kullanıma sahip olduğuna işaret etmektedir.

Resim 1’de görüldüğü gibi, çağrı sözcüğü daha çok politik ve toplumsal bir eylem talebi çerçevesinde kullanılmaktadır. “Boykot”, “ateşkes”, “istifa” gibi sözcüklerle kurduğu güçlü ilişki (“boykot çağrısı”, “ateşkes çağrısı”), bu sözcüğün kitlesel bir sesleniş ve kamusal bir duyuru niteliği taşıdığını göstermektedir. Ayrıca “112” ve “444” gibi acil durum ve hizmet numaralarıyla olan birlikteliği, çağrı sözcüğünün “yardım isteme” ve “iletişim kurma” bağlamındaki teknik kullanımını da pekiştirmektedir.

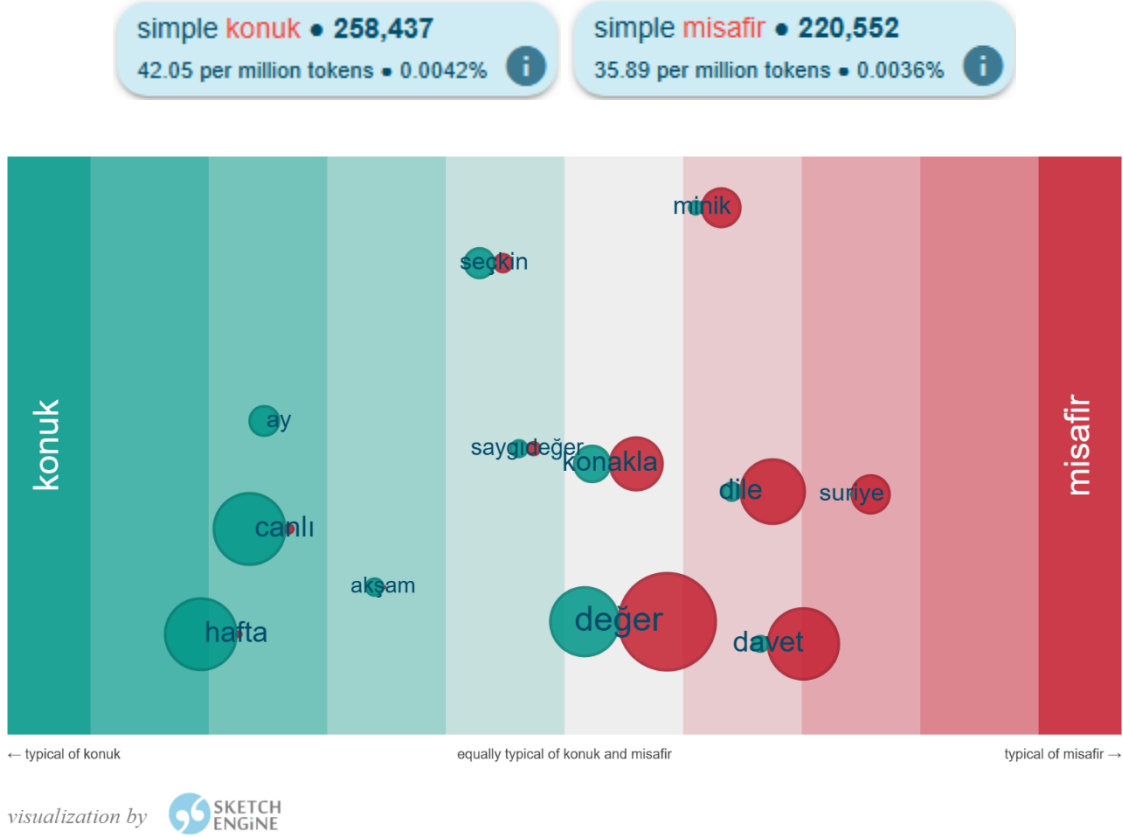
Buna karşılık davet sözcüğü, daha çok resmî veya toplumsal bir etkinliğe katılım isteme bağlamında özelleşmiştir. “Kürsü”, “katılmak” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“kürsüye davet”, “davete katılım”); davetin planlı, organize ve genellikle belirli bir mekânda gerçekleşen olaylarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak çağrı ve davet sözcükleri eş anlamlı olmaktan ziyade, birbirini tamamlayan farklı anlamsal alanlara sahiptir. Çağrı sözcüğü soyut, kitlesel ve acil bir “sesleniş” anlamı taşırken davet ise somut, bireysel veya kurumsal düzeyde, planlı bir etkinliğe “icabet” anlamını taşımaktadır.

1.2. Konuk - Misafir

Konuk: Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse; misafir, mihman.

Misafir: (Ar.) Konuk.

Resim 2. Konuk - Misafir Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Genel olarak eş anlamlı kabul edilen konuk ve misafir sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde kullanım sıklıkları yakın olmakla birlikte eş dizimsel kullanımları açısından keskin bir ayrışma gösterdikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, konuk sözcüğü (42.05 IPM) ile misafir sözcüğü (35.89 IPM) arasında sıklık açısından belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Resim 2’de de görüldüğü gibi, konuk sözcüğü daha çok medya dili, yayıncılık ve resmî etkinlikler çerçevesinde kullanılmaktadır. “Canlı”, “hafta”, “akşam”, “seçkin” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“canlı yayın konuğu”, “bu haftaki konuğumuz”, “seçkin konuklar”), bu sözcüğün profesyonel, planlı ve genellikle kamusal bir kimliği tanımladığını göstermektedir. Bu çerçevede konuk; bir programa, etkinliğe veya organizasyona belirli bir statü ile katılan kişiyi ifade etmektedir.

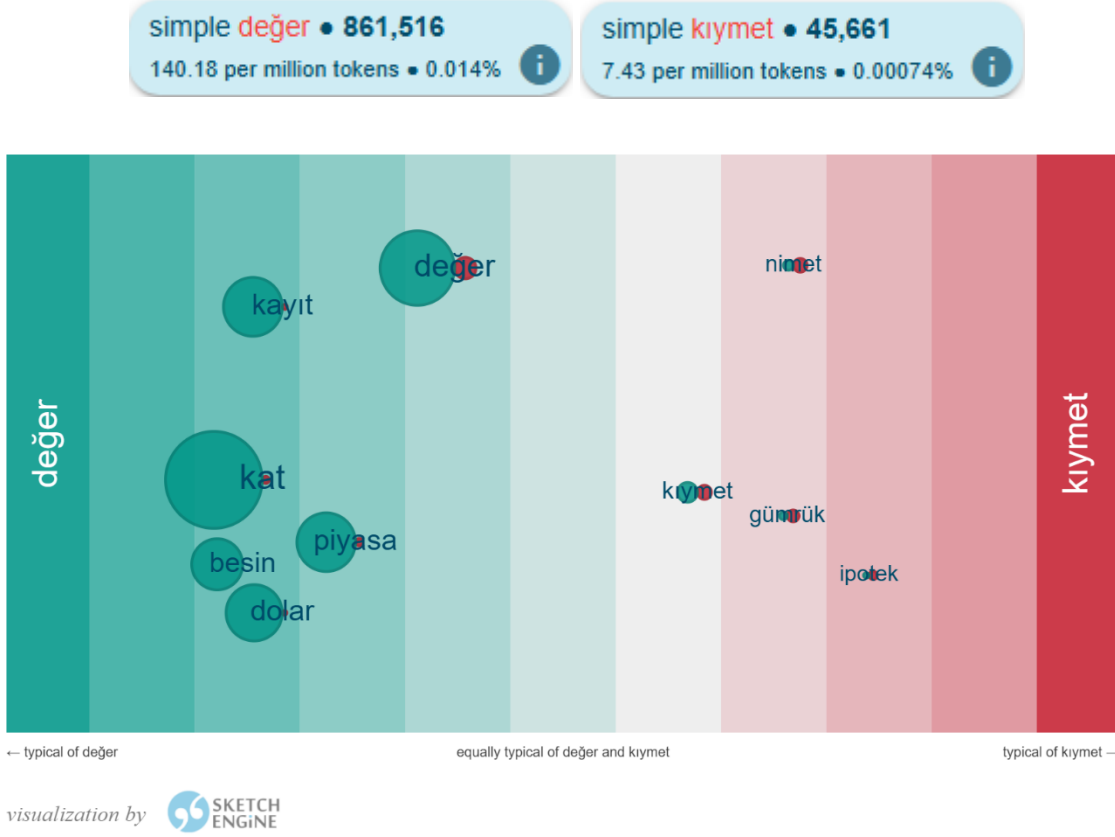
Buna karşılık misafir sözcüğü, geleneksel anlamının yanı sıra güncel sosyo-politik bir bağlamda yeniden şekillenmiştir. Sözcüğün “Suriye” sözcüğüyle olan birlikteliği, son yıllardaki göç olgusuna doğrudan bir gönderme yapmaktadır. “Suriyeli misafirler” kullanımı, sözcüğe geçicilik ve sığınmacı statüsü gibi yeni çağrışımlar yüklemiştir. Bununla birlikte “minik” (“minik misafir”) gibi sözcüklerle olan ilişkisi, misafir sözcüğünün aynı zamanda kişisel, samimi ve aile içi ziyaretleri kapsayan geleneksel anlamını koruduğunu da göstermektedir.

Özetle konuk ve misafir sözcükleri farklı toplumsal gerçeklikleri yansıtan iki ayrı kavrama dönüşmüştür. Konuk sözcüğü profesyonel ve kamusal bir rolü (bir etkinliğin katılımcısı) tanımlarken misafir sözcüğü hem kişisel ve mahrem bir ilişkiyi (ev ziyareti) hem de güncel bir sosyo-politik durumu (sığınmacı) ifade eden çok katmanlı bir anlama bürünmüştür.

1.3. Değer - Kıymet

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehamet, kadir, kıymet.

Kıymet: (Ar.) Değer.

Resim 3. Değer - Kıymet Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Eş anlamlı kabul edilen değer ve kıymet sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde aralarında hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanım açısından çok büyük bir fark olduğu gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, değer sözcüğü (140.18 IPM), kıymet sözcüğüne (7.43 IPM) kıyasla yaklaşık 19 kat daha sık kullanılmaktadır.

Resim 3'te de görüldüğü gibi, değer sözcüğü neredeyse tamamen ekonomik, finansal ve ölçülebilir bir çerçeveye sahiptir. “Piyasa”, “dolar”, “kat”, “besin” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“piyasa değeri”, “katma değer vergisi”, “besin değeri”), bu sözcüğün nesnel, hesaplanabilir ve sistemsal bir karşılığı ifade ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede değer, bir şeyin sayısal veya sistemsal olarak ifade edilebilen karşılığı anlamına gelmektedir.

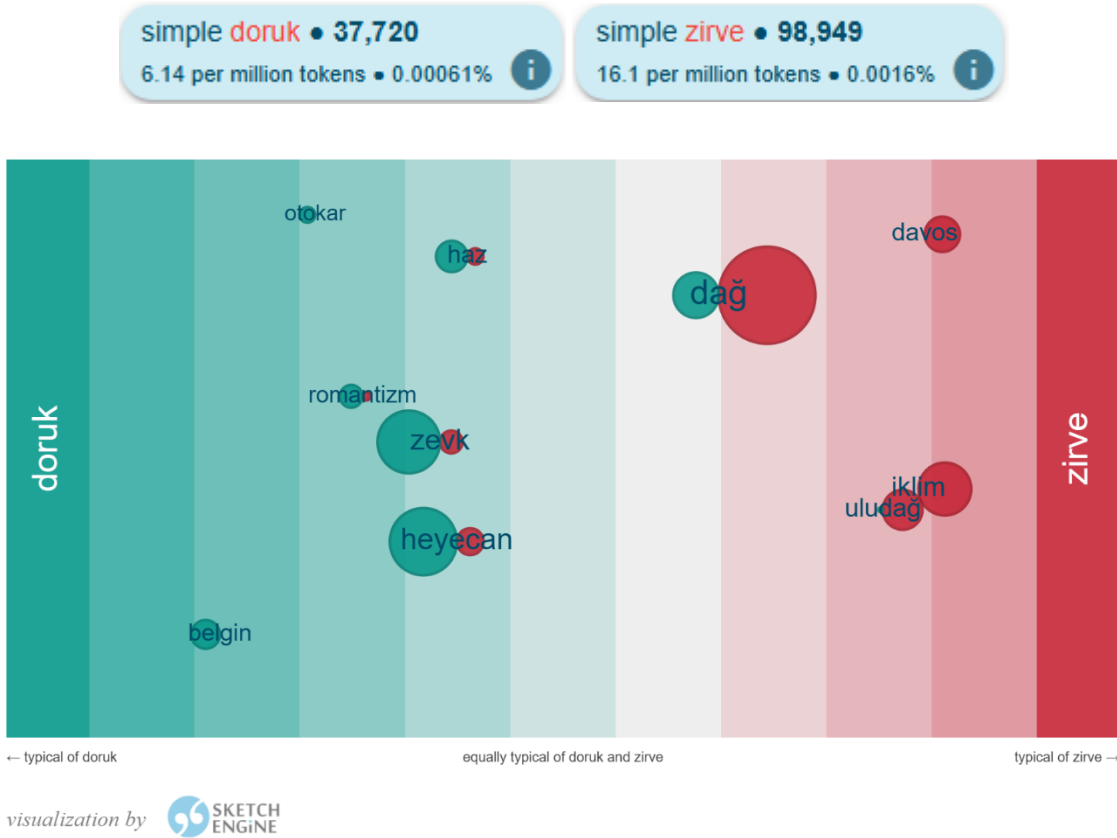
Buna karşılık kıymet sözcüğü, iki ana koldan ilerleyen çok daha özel bir kullanım örüntüsü sergilemektedir. Bir yanda “nimet” gibi sözcüklerle olan ilişkisi (“nimetin kıymetini bilmek”), kıymetin manevi, duygusal ve öznel bir takdir anlamı taşıdığını göstermektedir. Diğer yanda ise “gümrük”, “ipotek” gibi sözcüklerle olan birlikteliği, kıymetin hukuki ve resmî bir bedel tespiti bağlamında kullanıldığını ortaya koymaktadır (“gümrük kıymeti”, “ipotek kıymeti”). Bu kullanım, genel “piyasa değeri”nden farklı olarak kanunla veya bir kurum tarafından belirlenmiş özel bir bedeli ifade etmektedir.

Sonuç olarak değer ve kıymet sözcükleri arasında belirgin bir iş bölümü olduğu söylenebilir. Değer sözcüğü, modern hayatın ekonomik ve bilimsel alanlarındaki objektif ve ölçülebilir karşılığını temsil ederken kıymet sözcüğü ya manevi dünyadaki subjektif takdiri ya da hukuki alandaki hususi ve resmî bedeli ifade etmek üzere özelleşmiştir.

1.4. Doruk - Zirve

Doruk: Dağ, ağaç vb. yüksek şeylerin tepesi, en yüksek yeri; zirve, şahika.

Zirve: (Ar.) Doruk.

Resim 4. Doruk - Zirve Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Teoride eş anlamlı kabul edilen doruk ve zirve sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanım açısından önemli farklılıklar sergiledikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, zirve sözcüğü (16.1 IPM), doruk sözcüğüne (6.14 IPM) kıyasla yaklaşık 2.5 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu durum, zirve sözcüğünün “en üst nokta” anlamını karşılamada genel dilde daha baskın bir tercih olduğunu göstermektedir.

Resim 4’te de görüldüğü gibi, doruk sözcüğü neredeyse tamamen soyut, duygusal ve sanatsal bir en üst noktayı ifade etmek için kullanılmaktadır. “Heyecan”, “zevk”, “haz”, “romantizm” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“heyecan dorukta”, “zevkin doruk noktası”), bu sözcüğün kişisel, anlık ve yoğun yaşanan duygusal deneyimlerle özdeşleştiğini göstermektedir. Bu bağlamda doruk, bir sürecin veya duygunun ulaştığı en tepe noktayı betimleyen mecazi bir anlamda kullanılmaktadır.

Buna karşılık zirve sözcüğü hem somut hem de mecazi anlamda daha kurumsal, politik ve coğrafi bir tepe noktasını temsil etmektedir. Sözcüğün “dağ”, “Uludağ”, “iklim”, “Davos” gibi coğrafi ve politik terimlerle olan

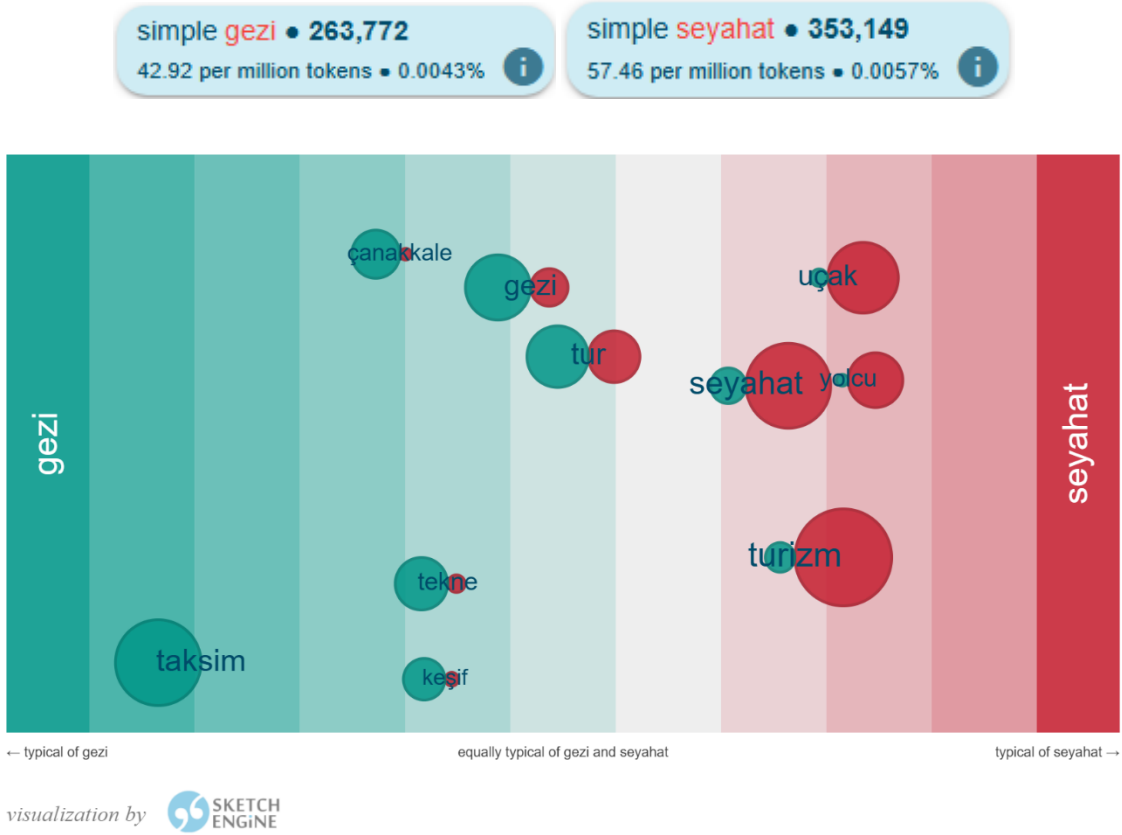
birlikteliği (“dağın zirvesi”, “iklim zirvesi”, “Davos zirvesi”), bu sözcüğün hem gerçek bir coğrafi yüksekliği hem de liderlerin veya kurumların bir araya geldiği önemli toplantıları ifade ettiğini göstermektedir. Buna göre zirve, planlı, organize ve genellikle somut sonuçları olan bir buluşmayı veya coğrafi bir konumu tanımlamaktadır.

Bu bulgular ışığında, doruk ve zirve sözcükleri arasında belirgin bir anlamsal ayrışmanın mevcut olduğu ileri sürülebilir. Doruk sözcüğu, daha çok bireysel ve duygusal deneyimlerin soyut ve anlık tepe noktasını ifade ederken zirve sözcüğu, hem coğrafi oluşumların somut en üst noktasını hem de politik ve kurumsal olayların planlı ve organize en tepe noktasını karşılamak üzere özelleşmiştir.

1.5. Gezi - Seyahat

Gezi: Ülkeler veya şehirler arasında yapılan uzun yolculuk; seyahat.

Seyahat: (Ar.) Yolculuk, gezi.

Resim 5. Gezi - Seyahat Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Genel olarak eş anlamlı kabul edilen gezi ve seyahat sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde kullanım sıklıkları yakın olmakla birlikte eş dizimsel kullanımları açısından belirgin bir ayrışma sergiledikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, seyahat sözcüğu (57.46 IPM), gezi sözcüğüne (42.92 IPM) göre bir miktar daha sık kullanılmaktadır.

Resim 5’te görüldüğu gibi, gezi sözcüğu daha çok kısa süreli, belirli bir amaca yönelik ve genellikle organize bir keşif eylemini ifade etmektedir. “Taksim”, “Çanakkale”, “tekne”, “keşif” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“Taksim Gezisi”, “tekne gezisi”, “keşif gezisi”), bu sözcüğün genellikle turistik, kültürel veya eğlence amaçlı, daha dar kapsamlı yolculuklar için kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca 2013’teki toplumsal olaylara referansla “Taksim” ile kurduğu güçlü bağ, gezi sözcüğünün sosyo-politik bir anlam kazandığını da

göstermektedir.

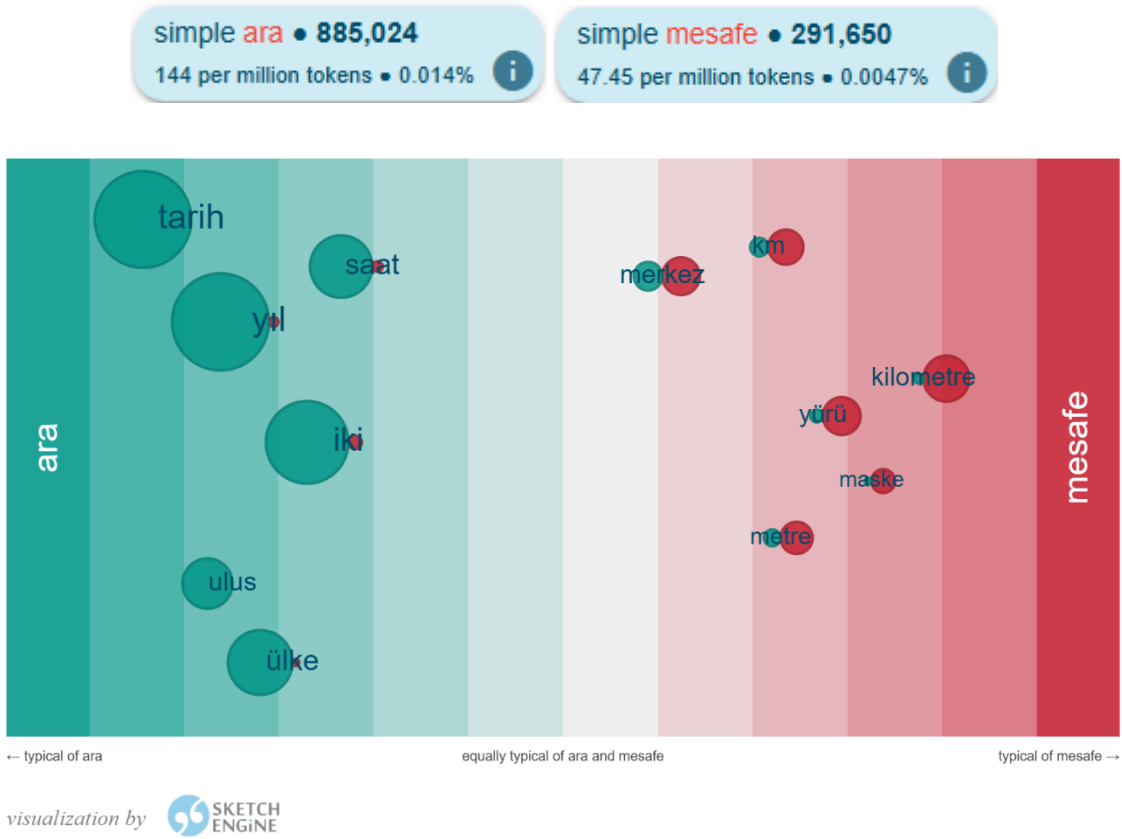
Buna karşılık seyahat sözcüğü, daha genel, uzun soluklu ve genellikle ulaşım araçlarıyla yapılan yolculuk eylemini tanımlamaktadır. Sözcüğün “uçak”, “yolcu”, “turizm” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“uçak seyahati”, “yolcu seyahati”, “turizm ve seyahat”), bu sözcüğün bir noktadan başka bir noktaya gitme eyleminin kendisini ve bu eylemin lojistik boyutunu (ulaşım, konaklama) kapsadığını göstermektedir. Bu çerçevede seyahat, geziye göre daha kapsamlı ve genellikle daha uzun mesafeleri içeren bir kavram olarak nitelendirilebilir.

Sonuç olarak gezi ve seyahat sözcükleri arasında belirgin bir anlamsal iş bölümü olduğu ifade edilebilir. Gezi sözcüğü, genellikle varılan yerdeki keşfetme ve deneyimleme eylemini merkeze alan daha özel bir aktiviteyi tanımlarken seyahat sözcüğü, bir yerden bir yere gitme eyleminin genel sürecini ve endüstriyel boyutunu kapsayan daha geniş bir çerçeve sunmaktadır. “Tur” sözcüğünün her iki kavrama da yakın durması ise organize yolculukların hem gezi hem de seyahat özelliklerini taşıyabildiğini gösteren bir ayrıntı olarak nitelendirilebilir.

1.6. Ara - Mesafe

Ara: İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık; çatlak, mesafe.

Mesafe: (Ar.) Ara.

Resim 6. Ara - Mesafe Sözcüklerinin Frekans, İPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Teoride eş anlamlı kabul edilen ara ve mesafe sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde hem kullanım sıklığı hem de anlamsal çevre açısından köklü bir ayrışma sergiledikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, ara sözcüğü (144 İPM), mesafe sözcüğüne (47.45 İPM) kıyasla yaklaşık 3 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu sıklık farkı, ara sözcüğünün iki olgu arasındaki boşluğu tanımlamada daha temel ve genel bir işlevi olduğunu, mesafenin ise daha özel bir anlamda kullanıldığını göstermektedir.

Resim 6'da da görüldüğü gibi, ara sözcüğü daha çok soyut, ilişkisel ve zamansal bir boşluğu ifade etmektedir. “Tarih”, “saat”, “ülke”, “ulus”, “iki” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“tarihleri arasında”, “uluslararası”, “iki ülke arası”), bu sözcüğün temel işlevinin iki noktayı, zamanı veya kavramı birbirine bağlama olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ara sözcüğünün ölçülebilir bir uzaklıktan ziyade, bir şeyin diğerine göre konumunu veya aralarındaki bağlantıyı tanımladığı söylenebilir.

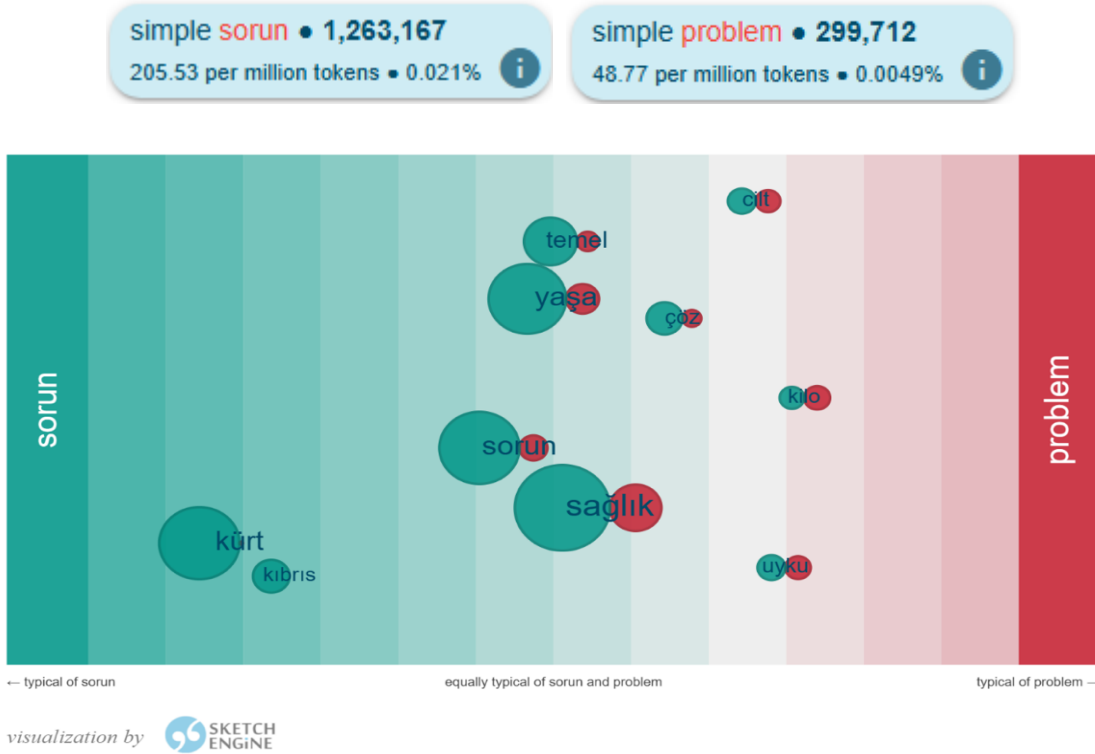
Buna karşılık mesafe sözcüğü, yüksek oranda somut, ölçülebilir ve fiziksel bir uzaklığı temsil etmektedir. Sözcüğün “kilometre”, “metre”, “km”, “yürü” gibi birim ve eylem bildiren sözcüklerle olan birlikteliği (“kilometrelerce mesafe”, “yürüme mesafesi”), bu sözcüğün temel olarak sayısal bir karşılığı olan fiziksel uzaklıkla ilgili olduğunu göstermektedir. Özellikle “maske” sözcüğüyle kurduğu bağ, mesafe sözcüğünün COVID-19 pandemisiyle birlikte “sosyal mesafe” kavramı çerçevesinde kazandığı güncel ve özel sosyo-kültürel anlamı da açıkça ortaya koymaktadır.

Böylece ara ve mesafe sözcükleri arasında net bir anlamsal iş bölümünün bulunduğu düşünülebilir. Ara sözcüğü, iki olgu arasındaki ilişkisel boşluğu tanımlayan daha soyut bir işleve sahipken mesafe sözcüğü, bu boşluğun ölçülebilir ve nicel karşılığını ifade etmek üzere özelleşmiştir.

1.7. Sorun - Problem

Sorun: Araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum; sıkıntı, mesele, problem.

Problem: (Fr.) Sorun.

Resim 7. Sorun - Problem Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Eş anlamlı kabul edilen sorun ve problem sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde aralarında hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanım açısından belirgin bir ayrım olduğu gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, sorun sözcüğü (205.53 IPM), problem sözcüğüne (48.77 IPM)

kıyasla yaklaşık 4 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu durum, sorun sözcüğünün “çözülmesi gereken güçlük” anlamını karşılamada genel dilde baskın ve yerleşik bir tercih olduğunu ortaya koymaktadır.

Resim 7’de görüldüğü gibi, sorun sözcüğü daha çok büyük ölçekli, toplumsal ve politik meseleleri ifade etmek için kullanılmaktadır. “Kürt”, “Kıbrıs” gibi özel politik konularla kurduğu güçlü ilişki (“Kürt sorunu”, “Kıbrıs sorunu”), bu sözcüğün ulusal ve uluslararası düzeydeki karmaşık ve uzun soluklu meseleleri tanımladığını göstermektedir. Ayrıca “temel”, “sağlık” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“temel sorun”, “sağlık sorunları”), sorunun genel, yaygın ve sistemsel güçlüklerle işaret ettiğini de pekiştirmektedir.

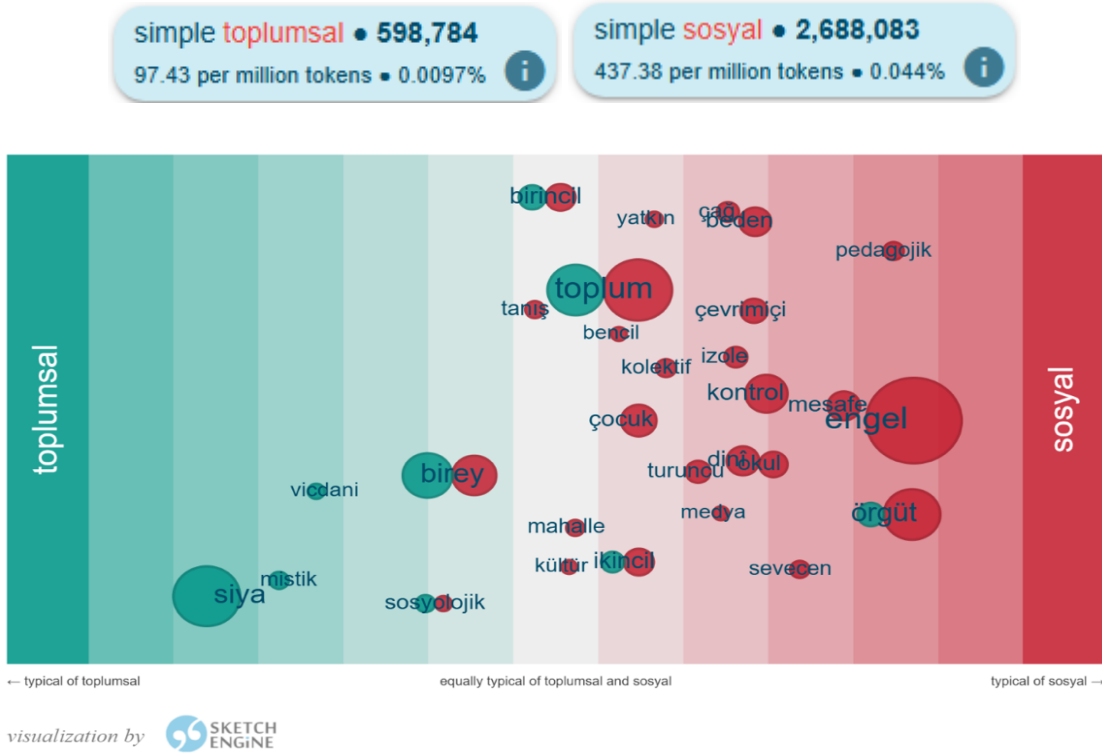
Buna karşılık problem sözcüğü, daha bireysel, kişisel ve teknik nitelikteki güçlüklerle odaklanmaktadır. Sözcüğün “cilt”, “kilo”, “uyku” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“cilt problemleri”, “kilo problemi”, “uyku problemi”), bu sözcüğün genellikle kişisel sağlık, yaşam tarzı veya psikoloji ile ilgili, daha dar kapsamlı ve bireye özgü güçlükleri tanımladığını göstermektedir. Bu bağlamda problem sözcüğü, daha çok “çözümü aranan bireysel bir vaka” niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak sorun ve problem sözcükleri arasında belirgin bir ölçek ve kapsam farkı bulunmaktadır. Sorun sözcüğü, genellikle toplumsal, politik ve sistemsel ölçekteki büyük ve karmaşık meseleleri tanımlarken problem sözcüğü, daha çok bireysel ölçekteki özel ve teknik güçlüklerle işaret etmektedir. “Yaşamak” (“sorun yaşamak/problem yaşamak”) ve “çözmek” (“sorun çözmek/problem çözmek”) gibi fiillerin her iki sözcükle de kullanılabilmesi, iki kavramın ortak kökenini gösterse de, niteledikleri isimler bu temel ayrımı korumaktadır.

1.8. Toplumsal - Sosyal

Toplumsal: Toplumla ilgili, topluma ilişkin; içtimai, maşerî, sosyal.

Sosyal: (Fr.) Toplumsal.

Resim 8. Toplumsal - Sosyal Sözcüklerinin Frekans, İPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası
Genellikle eş anlamlı kabul edilen toplumsal ve sosyal sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde

aralarında hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanımları açısından karmaşık bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, sosyal sözcüğü (437.38 IPM), toplumsal sözcüğüne (97.43 IPM) kıyasla yaklaşık 4.5 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu üstünlük, sosyal sözcüğünün gündelik dilden akademik dile kadar çok geniş bir alana yerleştiğini ve toplumsal sözcüğünün daha özel bir alana çekildiğini göstermektedir.

Resim 8’de de görüldüğü gibi, toplumsal sözcüğü daha çok toplumun yapısal, sistemik ve soyut boyutlarına işaret etmektedir. “Siyasi”, “vicdan”, “misti” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“toplumsal vicdan”, “toplumsal ve siyasi yapı”), bu sözcüğün, felsefi ve teorik tartışmalarda kullanıldığını göstermektedir. Toplumsal, toplumun temel yapısını ve ahlaki boyutunu analiz eden bir çerçeve sunmaktadır. “Birey” ve “sosyolojik” gibi kavramların her iki sözcüğe de yakın durması, toplumsal sözcüğünün akademik bir terim olarak da varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

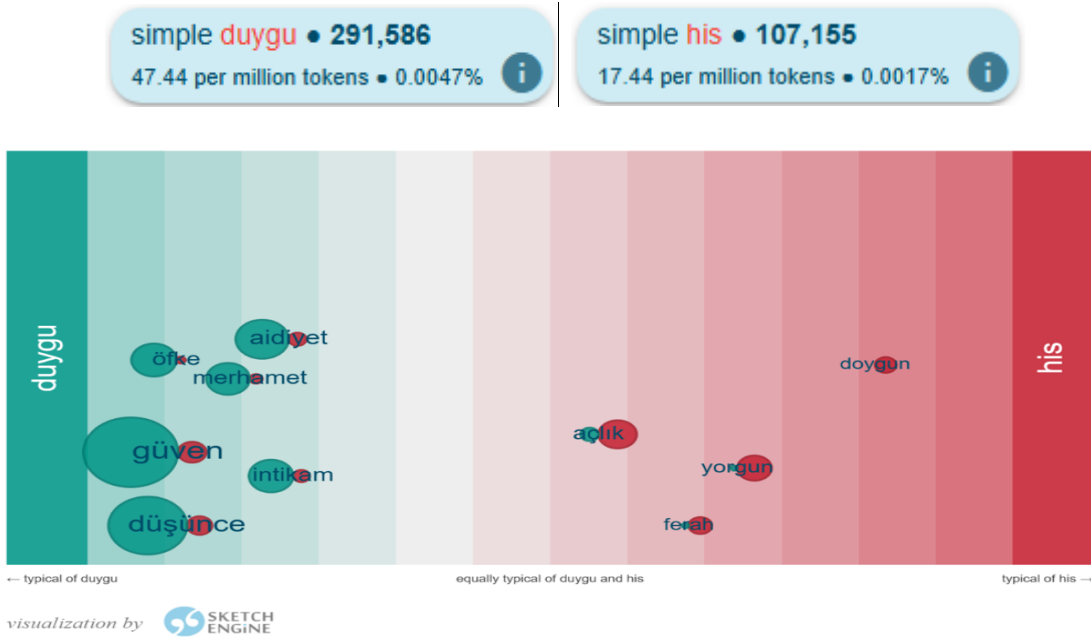
Buna karşılık sosyal sözcüğü, daha çok bireyler arası ilişkiler, gündelik yaşam ve kurumsal hizmetler bağlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün “medya”, “mesafe”, “örgüt”, “engel”, “kontrol” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“sosyal medya”, “sosyal mesafe”, “sosyal örgüt”), bu sözcüğün toplum içindeki bireylerin etkileşimlerini, gruplarını ve bu etkileşimleri düzenleyen modern kurumları tanımladığını göstermektedir. Sosyal sözcüğünün, toplumsal sözcüğüne göre daha somut ve bireye daha yakın bir anlam katmanına sahip olduğu söylenebilir.

Özetle toplumsal ve sosyal sözcükleri arasında belirgin bir anlamsal iş bölümünün ve ölçek farkının bulunduğu ileri sürülebilir. Toplumsal sözcüğü, toplumun soyut ve yapısal yönlerini ele alırken sosyal sözcüğü, bireylerin ve grupların gündelik hayattaki etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin kurumsal çerçevesini tanımlamak üzere özelleşmiştir.

1.9. Duygu - His

Duygu: Duyularla algılama; his, ihtisas.

His: (Ar.) Duygu.

Resim 9. Duygu - His Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Teoride eş anlamlı kabul edilen duygu ve his sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde hem kullanım sıklığı hem de eş dizimsel kullanımları açısından belirgin bir farklılaşma sergiledikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, duygu sözcüğü (47.44 IPM), his sözcüğüne (17.44 IPM) kıyasla yaklaşık 2.7 kat daha sık kullanılmaktadır. Bu sıklık farkı, duygu sözcüğünün içsel deneyimleri tanımlamada daha genel ve yaygın bir kavram hâline geldiğini göstermektedir.

Resim 9’da da görüldüğü gibi, duygu sözcüğü daha çok tanımlanabilir, isimlendirilebilir ve genellikle daha karmaşık psikolojik durumları ifade etmektedir. “Güven”, “öfke”, “merhamet”, “aidiyet”, “intikam” gibi belirli psikolojik durumlarla kurduğu ilişki (“güven duygusu”, “öfke duygusu”, “aidiyet duygusu”), bu sözcüğün daha çok bilişsel bir çerçevede ele alınan, analiz edilen ve isimlendirilen içsel deneyimler için kullanıldığını göstermektedir. “Düşünce” sözcüğüyle olan yakınlığı (“duygu ve düşünce”) bu durumu pekiştirmektedir.

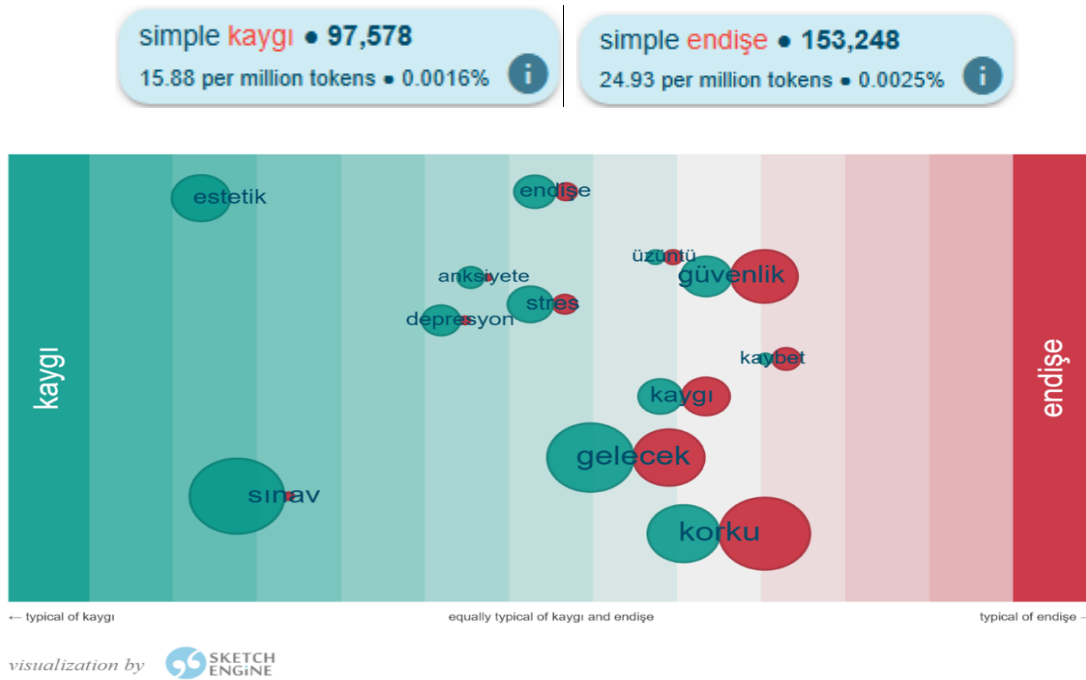
Buna karşılık his sözcüğü; daha çok anlık, bedensel ve daha az tanımlanmış, sezgisel deneyimlere işaret etmektedir. Sözcüğün “açlık”, “yorgun”, “ferah”, “doygun” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“açlık hissi”, “yorgun hissetmek”), bu sözcüğün genellikle fiziksel ve duymusal algılarla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda his, bilişsel olarak analiz edilmekten ziyade, doğrudan “hissedilen”, bedensel bir deneyim olarak nitelendirilebilir.

Sonuç olarak duygu ve his sözcükleri arasında belirgin bir anlamsal ayırım bulunmaktadır. Duygu sözcüğü, daha çok psikolojik olarak tanımlanmış, bilişsel ve karmaşık zihinsel durumları ifade ederken his sözcüğü, daha çok bedensel, duymusal ve anlık olarak deneyimlenen, daha temel ve sezgisel algıları tanımlamak üzere özelleşmiştir.

1.10. Kaygı - Endişe

Kaygı: Üzücü veya kötü bir şey olacak korkusundan doğan tedirgin edici duygu; düşünce, tasa, küşüm, endişe, gam.

Endişe: (Far.) Kaygı.

Resim 10. Kaygı - Endişe Sözcüklerinin Frekans, IPM Değerleri ve Karşılaştırmalı Kullanım Haritası

Eş anlamlı kabul edilen kaygı ve endişe sözcüklerinin derlem verileri incelendiğinde, kullanım sıklıkları yakın olmakla birlikte eş dizimsel kullanımları açısından belirgin bir ayrışma sergiledikleri gözlemlenmektedir. *trTenTen20* veri tabanında yapılan frekans analizine göre, endişe sözcüğü (24.93 IPM), kaygı sözcüğüne (15.88 IPM) göre bir miktar daha sık kullanılmaktadır. Ancak asıl farklılık, bu iki sözcüğün işaret ettiği olumsuz beklentinin niteliği ve kaynağı konusunda ortaya çıkmaktadır.

Resim 10’da da görüldüğü gibi, kaygı sözcüğü daha çok özel, performansa dayalı ve genellikle gelecekteki bir olaya odaklı bir durumu ifade etmektedir. “Sınav”, “estetik” gibi sözcüklerle kurduğu ilişki (“sınav kaygısı”, “estetik kaygısı”), bu sözcüğün belirli bir olay veya durum karşısında duyulan başaramama, yetersiz kalma veya olumsuz değerlendirilme korkusuyla ilgili olduğunu göstermektedir. Ayrıca “anksiyete”, “stres”, “depresyon” gibi klinik terimlere olan yakınlığı, kaygının psikolojik bir terim olarak da dilimize yerleştiğini ortaya koymaktadır.

Buna karşılık endişe sözcüğü, daha genel, belirsiz ve varoluşsal bir tedirginliği tanımlamaktadır. Sözcüğün “güvenlik”, “koru”, “üzüntü”, “kaybetmek” gibi sözcüklerle olan birlikteliği (“güvenlik endişesi”, “kaybetme endişesi”), bu sözcüğün belirli bir olaydan ziyade genel bir duruma, sevdiklerine veya sahip olduklarına yönelik belirsiz ve sürekli bir tedirginlik hâliyle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda endişe, kaygıya göre daha yaygın, daha az odaklı ve genellikle bir başkası veya bir değer için duyulan üzüntüyle karışık bir korkuyu ifade etmektedir.

Bulgular kaygı ve endişe sözcükleri arasında belirgin bir anlamsal iş bölümü bulunduğunu göstermektedir. Kaygı sözcüğü, daha çok bireyin kendi performansına veya gelecekteki özel bir olaya yönelik, odaklı ve genellikle klinik bir boyutu olan bir korkuyu tanımlarken endişe sözcüğü, daha genel, yaygın ve genellikle bir başkasına veya soyut bir değere yönelik, belirsiz bir tedirginlik ve üzüntü hâlini ifade etmek üzere özelleşmiştir. “Gelecek” sözcüğünün her iki kavrama da yakın durması, hem “gelecek kaygısı” hem de “gelecek endişesi”nin ortak bir payda olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkçedeki 10 farklı sözcük çiftinin (çağrı-davet, konuk-misafir, değer-kıymet, doruk-zirve, gezi-seyahat, ara-mesafe, sorun-problem, toplumsal-sosyal, duygu-his, kaygı-endişe) derlem temelli kullanım örüntüleri incelenmiş ve sözlük tanımları bağlamında eş anlamlı olarak ele alınan bu sözcüklerin günlük hayatta belirgin anlamsal farklılaşmalar sergilediği somut verilerle ortaya konulmuştur. Bu sözcükler üzerinde yapılan analizler, eş anlamlılığın bağlamsal olarak farklılaşabildiğini göstermiştir. Bulgular, her sözcüğün kendine özgü bir anlamsal çevreye sahip olduğunu ve bu çevrenin, sözcüğün gerçek kimliğini oluşturan bir nevi “parmak izi” niteliği taşıdığını göstermektedir.

İncelenen sözcük çiftlerinin büyük çoğunluğunun kullanım sıklıkları arasında istatistiksel olarak belirgin farklar olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, değer sözcüğünün kıymet sözcüğünden yaklaşık 19 kat, sorun sözcüğünün problem sözcüğünden ise 4 kat daha sık kullanılması, bu sözcüklerin dildeki baskınlık ve yerleşiklik düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir.

Yapılan analizler, sözcüklerin birbirinden farklılaştığı eksenleri de ortaya koymuştur. Bu farklılaşma, genellikle belirli kavramsal zıtlıklar etrafında şekillenmektedir:

Ölçülebilir ve nesnel olan ile manevi ve öznel olan arasındaki ayrım: Değerin ekonomik ve ölçülebilir dünyasına karşılık, kıymetin manevi veya hukuki takdiri ifade etmesi bu ayrımın en net örneğidir. Benzer şekilde mesafenin ölçülebilir fiziksel uzaklığı, aranın ise soyut ve ilişkisel boşluğu tanımlaması bu eksene oturmaktadır.

Kurumsal ve politik olan ile bireysel ve duygusal olan arasındaki ayrım: Zirvenin politik buluşmaları, doruk sözcüğünün ise kişisel heyecan anlarını; davetin resmî katılımı, çağrının ise kitlesel seslenişi; sorunun toplumsal meseleleri, problemin ise bireysel güçlükleri ifade etmesi bu anlamsal iş bölümünü göstermektedir.

Soyut ve bilişsel olan ile somut ve bedensel olan arasındaki ayrım: Duygunun tanımlanabilir psikolojik durumlara, hissin ise anlık ve bedensel algılara; kaygının performansa yönelik zihinsel bir duruma, endişenin ise genel bir varoluşsal tedirginliğe işaret etmesi bu nüansı ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri de sözcüklerin kullanım örüntülerinin, dili konuşan toplumun güncel, toplumsal ve politik gerçekliğini bir ayna gibi yansıtmasıdır. Misafir sözcüğünün eş dizimsel kullanımlarında Suriye sözcüğünün belirmesi, mesafenin maske ile veya gezi sözcüğünün Taksim ile yeni bir sosyo-politik çağrışım kazanması, dilin toplumsal olayları nasıl kaydettiğinin ve anlamsal katmanlarını nasıl yeniden şekillendirdiğinin canlı kanıtlarıdır.

Çalışmanın alan yazınına temel katkısı ise dil konuşurlarının sezgisel olarak farkında olduğu bu anlamsal farklılıkları, 4,9 milyar sözcüklük devasa bir veri tabanı üzerinden nesnel ve tekrarlanabilir bir yöntemle kanıtlamasıdır. Derlem dil bilimi, sözlüklerin tanımlarının ötesine geçerek dilin yaşayan, nefes alan ve sürekli olarak kendini yenileyen, canlı doğasını anlamak için kullanılabilen işlevsel bir araç sunmaktadır.

Sonuç olarak bir sözcüğün gerçek anlamının, sözlüklerdeki karşılığında değil, kullanımda girdiği sayısız ilişkinin toplamında gizli olduğu söylenebilir. Bu ilişkiler ağı, yani sözcüğün kullanım örüntüsü, onun parmak izidir ve bu iz, sadece sözcüğün kendisi hakkında değil, ait olduğu dil ve kültür hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, farklı zaman dilimlerine ait derlemleri karşılaştırarak bu anlamsal farklılıkların tarihsel seyrini ve değişimini ortaya koyabilir, böylece dilin bu canlı yapısına dair daha derin bir anlayış sunabilir.

Kaynakça | References

- Akçataş, A. ve Arı, E. (2018). Anlambiliminin Eş Anlamlılık Sorunu. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 126-152.
- Aksan, D. (1974). Eşanlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma. *Türkoloji Dergisi*, VI(1), 1-14.
- Atasoy, G. (2021). Giriş: Derlem Dilbilim ve Sözcük Anlambilim. (Yay. Haz. Aksan, M. ve Atasoy, G.), *Derlem Dilbilim ve Sözcük Anlambilim –Doğan Aksan Anısına–* içinde (1-12. ss.). Mersin: Toros Üniversitesi Yayınları.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London and New York: Routledge.
- Ekici, C. (2023). Özbek Türkçesinde Eş Anamlı Eylemlerin Derlem Tabanlı Analizi (Izlamoq, Qidirmoq, Axtarmoq, Istamoq Örneklerinde). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 692-702.
- Günay, N. (2015). Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve “Gönül, yürek, kalp” kelimeleri. *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 121-146.
- Hatipoğlu, V. (1970). Eş Anamlı Sözcük Var mıdır?, *Türk Dili*, 23(229), 9-10.
- İmer, K.; Kocaman, A.; Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sarı, M. (2011). Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ile İlgili Bazı Sorunlar. *Turkish Studies*, 6(1), 533-538.
- Sav, B. (2005). Dilde Eşanlamlılık Var mıdır. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 253-266.
- Sketch Engine*, (2026a). <https://www.sketchengine.eu/#blue>
- Sketch Engine*, (2026b). <https://www.sketchengine.eu/trtenten-turkish-corpus/>
- Şimşek, R. (2021). Derlem Dilbilim ve Derleme Kuramsal Bir Bakış. *Turkish Studies - Language*, 16(3), 2021-2036. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51828>
- TDK *Güncel Türkçe Sözlük*, (2026). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekin, T. (1997). Eşanlamlılık ve Kullanılış (I-II), *Türkoloji Eleştirileri* içinde. (113-123 ss.). Ankara: Simurg.
- Uçar, M. (2016). Aç Bars Hikâyesinde Bütün, Hepsi, Tam Anlamlarına Gelen Kelimelerin Eş Anlamlılık Dizilimi. *Türkbilig*, (31), 97-108.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yalım, Ü. ve Ö. (1983). *Türkçe’de Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yaman, H. (2021). Türkiye Türkçesi Ağzlarında ‘Dedikodu’ ile İlgili Söz Varlığının Eş Anlamlılık Açısından İncelenmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 185-194.
- Zülfikar, H. (1990). Eş Anlamlılık ve Ziya Gökalp’in Eş Anlamlılık ile İlgili Düşünceleri. *Türk Dili*, 463, 1-7.

Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid İcrasına Yönelik Bir Eğitim Modeli, Murat Cemalettin Necipoğlu, İstanbul 2025, Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 146 sayfa, ISBN: 978-625-8686-00-5

The Traditional Istanbul Style: An Educational Model for Mevlid Performance, Murat Cemalettin Necipoglu, İstanbul 2025, Dün Bugün Yarın Publications, 1. Press, 146 p., ISBN: 978-625-8686-00-5

Ubeydullah İŞLER^{1*}

¹ Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Çanakkale / Türkiye
Res. Assist. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Çanakkale, Türkiye
<https://ror.org/05rsv8p09>, <https://orcid.org/0000-0002-0040-7893>, ubeydisler06@gmail.com

* Sorumlu yazar | Corresponding author

Kitap İncelemesi Süreci

Geliş Tarihi: 03.02.2026
Kabul Tarihi: 17.03.2026
Yayın Tarihi: 20.03.2026

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve nihai yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).
İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Ubeydullah İşler

Yapay Zekâ Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. Ubeydullah İşler

Etik Bildirim

literarystudiesinfo@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2024-
Akdeniz University, Faculty of Theology,
Antalya, 07058 Türkiye

Atıf

İşler, U. (2026). Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid icrasına yönelik bir eğitim modeli. *Literary Studies*, 4, 19-25
<http://dx.doi.org/10.29228/litstud.94096>

Öz

Mevlid icrası, Türk din müzikisi geleneği içerisinde hem edebî hem de müzikî yönleriyle önemli bir yere sahip olan köklü bir icra biçimidir. Hz. Peygamber'in doğumu ve hayatını konu edinen metinlerin belirli bir üslup ve makam anlayışı çerçevesinde okunmasıyla şekillenen bu gelenek, tarih boyunca usta-çırak ilişkisine dayalı meşk sistemiyle aktarılmıştır. Ancak günümüzde bu icra geleneğinin sistemli bir eğitim modeli içerisinde ele alınması ihtiyacı giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu bağlamda mevlid icrasının hem teorik temelleri hem de uygulama boyutuyla incelenmesi, geleneğin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi açısından önem taşımaktadır. Murat Cemalettin Necipoğlu'nun *Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid İcrasına Yönelik Bir Eğitim Modeli* adlı eseri, mevlid icrasını hem tarihsel hem de müzikî boyutlarıyla ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Eser üç bölüme ayrılmış olup ilk bölümde mevlid kavramının anlamı, tarihsel gelişimi ve edebî yönü açıklanmaktadır. İkinci bölümde ise mevlid icrasının temelini oluşturan doğaçlama geleneği incelenmektedir. Bu bölümde Türk din müzikisi, klasik Türk müzikisi ve halk müziği içerisindeki doğaçlama formlar karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise bu teorik birikim uygulamaya aktarılmakta ve mevlid icrasına yönelik sistemli bir eğitim modeli ortaya konulmaktadır. Çalışmanın en dikkat çekici yönü, teorik bilgileri meşk sistemi, nota örnekleri ve karekodlarla destekleyen pratik bir zemine oturtmasıdır. Çalışma, mevlid icrasının yalnızca metne dayalı bir okuma değil, belirli bir müzikî ve gelenek çerçevesinde icra edilen bir sanat olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yer yer teknik yoğunluk içerse de eser, mevlid icrasını anlamak ve öğrenmek isteyenler için hem açıklayıcı hem de yol gösterici bir kaynak değerini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk din müzikisi, Mevlid İcrası, Doğaçlama, İstanbul Tavrı, Eğitim Modeli.

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma, mevlid icrasının sistemli bir eğitim modeli çerçevesinde ele alınabileceğini ortaya koyan bir eseri tanıtmayı amaçlamaktadır.
- İncelemede, eserin mevlid kavramını tarihsel ve edebî yönleriyle ele alarak okuyucuya temel bir çerçeve sunduğu görülmektedir.
- Eserin ikinci bölümünde doğaçlama geleneğinin Türk müzikisi içerisindeki yeri açıklanmakta ve farklı icra formlarıyla ilişkisi ortaya konulmaktadır.
- Üçüncü bölümde geliştirilen eğitim modelinin, ses, müzikî ve vezin bilgisi gibi unsurlar etrafında şekillendiği dikkat çekmektedir.
- Nota örnekleri ve karekodlarla desteklenen anlatımın, eserin hem akademik hem de uygulamaya dönük değerini artırdığı anlaşılmaktadır.

Book Review

History

Received: 03.02.2026
Accepted: 17.03.2026
Date Published: 20.03.2026

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board).
Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement

This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references.
Ubeydullah İşler

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Ubeydullah İşler

Complaints

literarystudiesinfo@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2024-
Akdeniz University, Faculty of Theology,
Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

İşler, U.. (2026). The traditional istanbul style: an educational model for mevlid performance. *Literary Studies*, 4, 19-25
<http://dx.doi.org/10.29228/litstud.94096>

Abstract

Mevlid performance is a deeply rooted practice within the tradition of Turkish religious music, holding significance both in its literary and musical dimensions. Shaped by the recitation of texts concerning the birth and life of the Prophet Muhammad within a specific style and modal framework, this tradition has historically been transmitted through the master-apprentice (*meşk*) system. However, in the present day, the need to address this performance tradition within a systematic educational model has become increasingly evident. In this context, examining mevlid performance in terms of both its theoretical foundations and practical aspects is essential for the sustainable continuation of the tradition. Murat Cemalettin Necipoğlu's *Traditional Istanbul Style: An Educational Model for Mevlid Performance* is a comprehensive study that examines mevlid performance from both historical and musical perspectives. The work consists of three main chapters. In the first chapter, the concept of mevlid is explained in terms of its meaning, historical development, and literary aspects. The second chapter focuses on the tradition of improvisation, which forms the basis of mevlid performance, and analyzes improvisational forms within Turkish religious music, classical Turkish music, and Turkish folk music in a comparative manner. In the third chapter, this theoretical framework is put into practice through the presentation of a systematic educational model for mevlid performance. One of the most notable aspects of the study is its grounding of theoretical knowledge in practice through the use of the *meşk* system, musical notation, and QR codes. The work demonstrates that mevlid performance is not merely a text-based recitation, but an art shaped within a specific musical and traditional framework. Although it contains a certain level of technical density, the book serves as both an explanatory and guiding resource for those who wish to understand and learn mevlid performance.

Keywords: Turkish Religious Music, Mevlid Performance, Improvisation, Istanbul Style, Educational Model.

Highlights

- This study aims to introduce a work that demonstrates how mevlid performance can be addressed within a systematic educational model.
- The review shows that the work presents a fundamental framework by examining the concept of mevlid in its historical and literary dimensions.
- In the second chapter, the place of improvisation within Turkish music is explained, and its relationship with different performance forms is discussed.
- In the third chapter, it is observed that the educational model is structured around elements such as vocal ability, musical knowledge, and prosody.
- The use of musical notation and QR codes enhances the work's value by supporting both its academic and practical aspects.

Giriş

Türk din müzikleri alanında son zamanlarda yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmacılar tarafından yürütülen faaliyetlerin bir kısmının Türk-İslam kültür alanındaki geleneksel ses belleğini inceleme ve muhafaza odaklı olduğu görülmektedir (Bkz. Koca, 2015; Sevinç, 2023). Bu çalışmalar, sözlü ve uygulamalı geleneklerin sürekliliği açısından önemli bir boşluğu doldurma çabası taşımaktadır. Söz konusu literatür yelpazesi henüz geniş bir hacme ulaşmamış olmakla birlikte yürütülen araştırma faaliyetleriyle gün geçtikte gelişmektedir. Bu noktada Dr. Murat Cemalettin Necipoğlu tarafından *Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid İcrasına Yönelik Bir Eğitim Modeli* başlığıyla kaleme alınan eser, mevlid icrasını yalnızca teorik ve tarihsel yönleriyle değil, İstanbul merkezli geleneksel ses hafızasını merkezine alan bir eğitim modeli çerçevesinde incelemesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu yönü ile eser hem mevcut literatüre katkı sunmakta hem de geleneksel İstanbul mevlid icra tavrının sistematik biçimde aktarılmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Öncelikli olarak belirtmek gerekirse eser, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmüş olan bir doktora tezinden kaynaklanmaktadır. Giriş ve sonuç bölümleri istisna tutulduğunda çalışma üç ana bölüme ayrılmaktadır. Müellif, mevlid kavramına ilişkin temel bilgileri sunarak birinci bölüme giriş yapmaktadır. Bölüm içerisinde ilk olarak mevlid kelimesinin anlamı üzerinde durulmakta ve kelimenin kökenine işaret ederek ilgili anlamlar açıklanmaktadır. Ardından kelimenin İslam kültür dairesinde zamanla Hz. Peygamber'in doğum ve hayatını anlatan eserleri ifade eden bir terim olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Kavramsal zemin etrafındaki bu yaklaşım tarihsel süreç içerisinde kelimenin geçirdiği anlam değişimini göstermesi açısından oldukça yerindedir. Mevlid'in ne olduğuna ilişkin açıklamalarında ise yazar, onu Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen manzumeler olarak tanımlamaktadır (Necipoğlu, 2025, s. 13-15). Bu tanım, mevlidin edebi yönünü ortaya koymakla birlikte onun dinî ve kültürel bir gelenekle ilişkili olduğunu da göstermektedir.

Çalışmanın devamında İslam dünyasındaki ilk örneklerinden başlanarak Türk edebiyatındaki mevlid geleneğine kadar uzanan bir çerçeve etrafında mevlidin edebi açıdan tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Burada öne çıkan başlıklardan biri, Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât adlı eseri üzerine yapılan değerlendirmelerdir. Müellif bu noktada Süleyman Çelebinin hayatına dair biyografik verileri sunarak mezkur eserin mevlid geleneği bağlamındaki yerini açıklamakta ve hususi olarak metinde kullanılan dilin sadeliği ile eser üslubunun etkileyiciliğine dikkat çekmektedir. Bu değerlendirmeleriyle Necipoğlu, eserin niçin geniş bir kültür havzasında kabul gördüğünü ortaya koymaktadır. Mevlid yazma geleneğinin oluşumuna dair açıklamalarda ise Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ve bağlılığın belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Necipoğlu, 2025, s. 17-25). İslam inanç ve kültür çevrelerindeki bu durum, mevlidin sadece edebi bir tür olarak değil, aynı zamanda dinî duyguların ifadesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir niteliktedir. Bölümün ilerleyen kısımlarında bir merasim düzeni içerisinde mevlidin tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Burada İslam dünyasının ilk dönem uygulamalarından Osmanlı dönemine ve günümüze kadar ki süreç içerisinde mevlid merasimlerinin geçirdiği değişim üzerinde durulmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminde bu merasimlerin daha nizamlı bir yapıya kavuştuğu belirtilmektedir. Çalışmada belirli bir protokol düzeni içerisinde Sultan Ahmet Camii'nde gerçekleştirilen merasimlere yapılan vurgu bu geleneğin kurumsal boyutunu göstermesi bakımından önemlidir (Necipoğlu, 2025, s. 27-30). Günümüzde ise farklı vesilelerle törensel bir atmosferle mevlid icralarının devam ettiği ifade edilmektedir. Bölümün son kısmında ise besteli mevlid ve mevlid okuma adabı konularına yer

verilmektedir. Burada mevlid icrasının belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesinin gerekliliği vurgulanarak icra sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar sıralanmaktadır (Necipoglu, 2025, s. 31-41).

Genel olarak değerlendirildiğinde birinci bölümün açık ve düzenli bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Müellif konuyu temel kavramlardan başlayarak tarihsel ve uygulamaya dönük unsurlara kadar ilerleyen sistemli bir sıra ekseninde ele almıştır. Bu yönüyle bölümde eserin devamında ele alınacak konular için gerekli kavramsal ve tarihsel altyapı sağlanmıştır. İkinci bölüm ise buraya kadar ki süreçte ortaya konulan zemin üzerinden konuyu mûsikî ve icra boyutuna taşımıştır. Nitekim eserin ikinci bölümü, mevlid icrasının mûsikî boyutunu ele almakta ve özellikle doğaçlama (improvisation) kavramı etrafında şekillenmektedir. Müellif bu bölümde ilk olarak doğaçlamanın ne olduğuna dair bir çerçeve sunmaktadır. Burada doğaçlama, herhangi bir hazırlığa gerek duyulmaksızın icra sırasında ortaya konulan, doğuştan gelen yahut sonradan öğrenilebilen bir müzikal ifade biçimi olarak tanımlanmakta ve bu yönü ile doğaçlamanın Türk mûsikîsi içerisindeki yeri açıklanmaktadır (Necipoglu, 2025, s. 43-45). Bu tanım, mevlid icrasının neden belirli bir birikim ve yetenek gerektirdiğini anlamak açısından oldukça önemlidir.

Bölümün devamında müellif, Türk mûsikîsinde vokal icrada kullanılan formları ele alarak zikrettiği formları üç ana başlık altında toplamaktadır. Çalışmada bu başlıklar veyahut diğer bir ifade ile doğaçlama üzerine yapılan tasnif Türk din mûsikîsi, Klasik Türk mûsikîsi ve Türk halk mûsikîsi şeklindedir. Bu tasnif okuyucuların doğaçlama üzerine farklı icra gelenekleri arasındaki ilişkiyi açık biçimde görmesini sağlamaktadır. Bölüm içerisinde Türk din mûsikîsi kapsamında Kur'ân-ı Kerim tilaveti, ezan, kamet, salâ, mevlid, kaside ve mersiye gibi formlar incelenmektedir. Her bir form ayrı başlık altında olmak üzere doğaçlamanın bu icralardaki yeri üzerinde durulmakta ve her bir formun doğaçlama biçiminde kendine özgü nitelikleri olduğu belirtilmektedir (Necipoglu, 2025, s. 46-55). Burada özellikle mevlid, zikredilen formlar arasında daha geniş ve uzun bir icra alanına sahip olması bakımından öne çıkmaktadır. Burada zikredilen hususlar bağlamında mevlid icrasının diğer formlara nazaran daha fazla teknik bilgi ve deneyim gerektirdiğini göstermektedir.

Klasik Türk mûsikîsi başlığına geçildiğinde dinî mûsikîdeki form çeşitliliği görülmemektedir. Tasnif çatısı altında gazel formu işlenirken formun doğaçlama yönü, mevlid icrasıyla benzerlikler taşıması dikkat çekmektedir. Bu benzerlik bizlere farklı mûsikî alanları arasında ilişki kurma imkanı sunmaktadır. Doğaçlama üzerine kurulu tasnifin Türk halk mûsikîsi ayağına geçildiğinde ise dinî mûsikî ile benzer biçimde form çeşitliliği belirgin biçimde görülmektedir. Burada ele alınan ağıt, bozlak, hoyrat, barak, maya ve benzeri formlar ise doğaçlamanın halk mûsikîsindeki karşılığını göstermektedir. Bu bölüm Türk müziğinde doğaçlama geleneğinin belirli ve sınırlı bir icra alanına bağlı olmadığını ve geleneğin kültür içerisindeki geniş bir yayılma alanına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Necipoglu, 2025, s. 55-65). Bölümün son kısmında ise bölüm kapsamına alınan formlar üzerinde umumi bir değerlendirme yapılmaktadır. Burada müellif, mevlid formu ile mukayeseli biçimde doğaçlama icraya bağlı formların ortak ve ayrıştığı yönlerine dikkat çekmektedir (Necipoglu, 2025, s. 65-66). Bu değerlendirme önceki başlıklarda ifade edilen bilgilerin toparlanması ve üçüncü bölümde geliştirilen modelin temel unsuru olan doğaçlama stilinin anlaşılabilirliği bakımından oldukça kıymetlidir.

İkinci bölümde Türk mûsikîsinde doğaçlama geleneğinin yeri ortaya konulduktan sonra üçüncü bölümde gelenekten gelen bu birikimin uygulamaya nasıl aktarıldığı ele alınmaktadır. Bu bölüm eserin en dikkat çekici kısmını oluştururken mevlid icrasına yönelik geliştirilen eğitim modelini detaylarıyla ortaya koymaktadır. Müellif, bölüme bir mevlid icracısında bulunması gereken nitelikleri sıralayarak başlamaktadır. Bu çerçevede

öncelikle ses meselesi üzerinde durulmaktadır. Konuşma sesi, mûsikî sesi, ses türleri ve register gibi başlıklar altında icracının sahip olması gereken nitelikler açıklanmaktadır. Yazara göre icracının sahip olması gereken bu nitelikler arasında özellikle güçlü, geniş ve esnek bir ses aralığı uygulamada önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte yalnızca ses genişliğinin yeterli olmadığı, bu sesin doğru teknikle kullanılması ve mûsikî bilgisiyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Necipoğlu, 2025, s. 67-72). Bu yaklaşım geleneksel mevlid icrasının hem belirli bir ses yetkinliği hem de teorik bilgiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Bölümün devam eden sürecinde mûsikî bilgisi ve edebi vezin bilgisi üzerinde durulmaktadır. Bu noktada özellikle genel hatlarıyla arûz ilmi hakkında yapılan açıklamalar dikkat çekicidir. Açık ve kapalı hece, imâle, med, zihaf gibi unsurların ele alınması, mevlid metinlerinin doğru okunabilmesi için gerekli olan edebi altyapıyı ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu kısmı, mevlid icrasının basit bir mûsikî faaliyeti olmadığını, aynı zamanda şiir bilgisiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca burada prozodi ve divan şiiri üzerinde durularak icracının fonetik açıdan da belirli bir donanıma sahip olması gerektiği ifade edilmektedir (Necipoğlu, 2025, s. 72-85). Bölüm içerisindeki ağırlıklı kısmı ise mevlid icrası eğitim modelinin uygulama aşaması oluşturmaktadır. Bu kapsamda müellif, Türk mûsikîsi eğitiminde önemli bir yere sahip olan meşk sistemini merkezine almaktadır. Tevşih meşk etmek, mûsikî eseri meşk etmek ve mevlid güftelerini vezinlerine uygun biçimde okumak gibi aşamaları belirli bir sistem dahilinde ele almaktadır. Tevhid bahri, veladet bahri, merhaba bahri, miraç bahri ve münacat bahirleri üzerinden yapılan uygulamalar mevlidin ve çalışmadaki modelin aşamalı yapısını somutlaştırmaktadır (Necipoğlu, 2025, s. 72-136).

Mevlid-i Şerif Tevhid Bahri

Güfte: Süleyman Çelebi Hz.
İcrâ: Murat Necipoğlu

Mef ha ri mev cu dat___ haz re ti fah ri a___lem Mu ham medMus ta fa ra___ sa la vat_____

Nota 1: Tevhid Bahri İcrasından Kısa Bir Kesiti (Necipoğlu, 2025, s. 111).

Burada bir örnekle belirtildiği üzere bölümün dikkat çeken yönlerinden biri de teorik anlatımın nota örnekleriyle desteklenmiş olmasıdır. Bu notalar, ifade edilen makam ve icra özelliklerinin daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bölüm içerisinde verilen karekodlar aracılığıyla okuyucunun ilgili bahirleri dinleyebilmesine imkan tanınması, çalışmayı sadece yazılı bir kaynak olmaktan çıkararak işitsel bir öğrenme süreciyle desteklemektedir. Bu noktada söz konusu icra örneklerinin bizzat müellif tarafından seslendirilmiş olması ayrı bir önem taşımaktadır. Zira müellifin geleneksel İstanbul tavrı içerisinde yetişmiş ve bu geleneğe vakıf bir isim olması, sunulan örneklerin güvenilirliğini ve temsil gücünü artırmaktadır. Bu yönüyle eser, geleneksel meşk anlayışını günümüz teknik imkanlarıyla birleştiren bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu kısmında yer alan makamsal analizler ise mevlid icrasının mûsikî boyutunu daha teknik bir düzeyde ele almaktadır. Bu analizler, icracının makamlar arası geçişleri ve icra biçimlerini daha bilinçli biçimde kavramasına

katkı sunmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde üçüncü bölüm eserin en özgün kısmını oluşturmaktadır. Müellif, teoriyi uygulamaya dönüştürerek mevlid icrasına yönelik sistemli bir eğitim modeli ortaya koymaktadır. Nota ve karekod destekli bu yaklaşım, eserin kullanımını kolaylaştırmakta ve onu hem akademik hem pratik açıdan değerli bir kaynak haline getirmektedir.

Netice itibarıyla Dr. Murat Cemalettin Necipoğlu'nun *Geleneksel İstanbul Tavrı: Mevlid İcrasına Yönelik Bir Eğitim Modeli* adlı eseri, mevlid icrasını tarihsel, edebi ve mûsikî boyutlarıyla ele alarak konuyu bütünlüklü bir perspektifle sunmaktadır. Eserin ilk bölümünde kavramsal ve tarihsel arka plan ortaya konulmuş, ikinci bölümünde doğaçlama geleneği üzerinden konunun müzikal temelleri açıklanmış, üçüncü bölümünde ise bu birikim uygulamaya yönelik bir eğitim modeli haline getirilmiştir. Özellikle meşk sistemi, nota örnekleri ve karekodlarla desteklenen anlatım, çalışmayı teorik olduğu kadar pratik bir kaynak haline getirmiştir. Yer yer teknik yoğunluğu nedeniyle dikkatli bir takip gerektirse de eser mevlid icrasının öğrenilmesi ve aktarılması konusunda nitelikli bir katkı sunmakta ve başvurulabilecek özel bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça | References

- Koca, F. (2015). Ezanı güzel okumayı öğrenme hususunda basit bir çalışma (Kalıp ezan çalışması). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 56(2), 133–148. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001437
- Necipoğlu, M. C. (2025). *Geleneksel İstanbul tavrı mevlid icrasına yönelik bir eğitim modeli*. Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Sevinç, M. (2023). Mevlid okumayı öğrenme hususunda bir metot önerisi. *Eskiyeni*, 48, 155–183. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1217971>